

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 28
34/2013
31. august 2013

Cena 0,50 €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

ANTIBIOTIKÁ V MÄSE
SÚ KARCINOGENNE
Strana 4.

VEĽKÁ HRA A PRÍLEŽITOSŤ
PRE MALÉ SLOVENSKO
Strana 5.

EURO JE PODĽA FINANČNÍKOV
STABILITA A PERSPEKTÍVA
Strana 6.

DEJINY NOVODOBÉHO
TERORIZMU - I. ČASŤ
Strana 8.

NAJZNÁMEJŠÍ MALIAR
ZO ŠARIŠA
Strana 10.

SLOVO O SLOVENSKU

Voda sa skloňovala v horúcich letných týždňoch predovšetkým ako zdroj osvieženia. Jeden z kandidátov na post prezidenta Slovenskej republiky sa však obracia na najvyšších predstaviteľov štátu s naliehavou výzvou, aby sme vodu vnímali ako strategickú surovinu. Ak sme na začiatku deväťdesiatych rokov uplynulého storočia za kubický meter platili necelú korunu (teda 10 centov), privatizačné subjekty a vodárenské spoločnosti už posunuli jej cenu v priemere na 2,4 eura. Keďže novodobým podnikateľom sa celoplošne nedarí ceny znížiť, môžeme očakávať, že porastú aj pri „vodnom a stočnom“. Lebo ambície investorov k akože ešte slobodnejšiemu trhovému využívaniu i tohto vyslovene božieho zdroja nájdú mnohorakú podporu súkromných médií. My občania, usudzujúc z našich doterajších reakcií, sa uspokojíme so všeobecným frflaním a symbolickým mávaním stále redším obsahom našich peňaženiek.

Ako budú reagovať členovia vlády, parlamentu – ktorí vzali na seba zodpovednosť za „pospolitý ľud“? Nežiada sa mi vracať k privatizačným ťahom, o ktorých sa popísalo neúrekom. Každý intenzívny politický návrat k miliardovým finančným (o morálnych nehovoriac) stratám štátu akoby iba odvádzal pozornosť od toho, čo aktuálne sa v úzadí chystá. Pri vode si spomínam na metaforu o ponornej rieke básnika Pavla Horova. Vnímal som ju vtedy ako pocit istoty na zemplínskej rovine. V hornej časti tohto kraja, konkrétne na Domašskej priehrade, som však pred niekoľkými rokmi pri pohľade na jej odhalené, vysychajúce a náletovou burinou zarastajúce brehy pociťoval úzkosť.

Podobných varovných príkladov, keď si človek akože „nevie rady“ (alebo – správnejšie – niet mu rady), máme už i na Slovensku dosť. Neverím preto tvrdeniam, že odsťahovanie prírodných zdrojov má na zreteli „verejné blaho“. Hodnota vody sa stále častejšie prirovnáva k cene ropy. Žiaľ, už aj pri vode sa tvrdo ide po cene. Občan bude pri tom pasívne postávať na sušine.

Dušan MIKOLAJ

R - 2013037

NEOGRAFIA
MARTIN
www.neografia.sk

ISSN 0862-8823
34
9 770862 882007

Desaťročia deformácií zanechali v slovenských myšliach stopy Slovákom chýba národné sebavedomie

Milan S. ĎURICA – Karikatúra: Peter GOSSÁNYI

Boli sme prekvapení, keď nám i celému svetu výskumníci Chicagskej univerzity pred niekoľkými rokmi vyhlásili, že podľa ich odborného prieskumu dnešní obyvatelia Slovenska majú najnižší stupeň národného vedomia a následne aj najmenej národnej hrdosti v celom geografickom priestore niekdajších satelitných štátnych útvarov pod hegemoniou Zväzu sovietskych socialistických republík. Pre nás, ktorí sme žili v najrozličnejších krajinách západnej Európy aj ďalekého zámoria, nebol to nijaký objav. Udivení a sklamaní sme to konštatovali už v roku 1990, keď sme po desiatkach rokoch mohli opäť navštíviť svoju vlasť pod Tatrami.

Ved' viacerých z nás, ktorí vtedy prejavili verejne svoju lásku k slovenskému národu, svoje živé národné vedomie a hrdosť naň, veľká časť najmä vzdelanejších vrstiev tu na Slovensku hneď biľagovala ako nacionalistov či až šovinistov, ba nechýbali aj takí, čo v prejavoch národného vedomia a hrdosti videli strašiaka fašizmu. Zatiaľ sme my Slováci z normálnych demokratických štátov sveta nerobili nič iné, iba sme sa vyjadrovali a správali tak, ako sme to dlhodobo pozorovali a osvojili si podľa správania sa slobodných príslušníkov všetkých normálnych národov na svete. Spomenutý výsledok amerických sociológov teda len potvrdil, že náš údiv bol oprávnený a že reakcia časti slovenskej inteligencie iba dokazovala, že jej a značnej časti obyvateľstva dnešného Slovenska chýba čosi, čo sa v nepomerne vyššej miere oprávnene a zákonito prejavuje u všetkých národov Európy.

POVÁŽLIVÝ STAV

Tu teda máme právo i povinnosť položiť si otázku: *Prečo sú dnes mnohí Slováci takí, akí sú? Prečo sa v takej extrémnej miere odlišujú od všetkých ostatných národov Európy, ba i celého kultúrneho sveta?*

Na vyčerpávajúcu odpoveď by sme potrebovali celú knihu. Tu sa pokúsím odpovedať iba poukázaním na jednu z najzákladnejších a ľahko evidovateľných príčin tohto stavu.

Národné vedomie a následná národná hrdosť sú podmienené dvoma faktormi, vyplývajúcimi zo samej

podstaty ľudskej bytosti. Prvým je fyziko-biologický faktor a druhým duchovno-kultúrny. Obidve tieto zložky patria k sebe ako telo a duša človeka. Tak ako iba harmonický súlad a rozvoj týchto dvoch zložiek vytvára z človeka opravdivú osobnosť jednotlivca, aj spoločenstvo ľudí príbuzného pôvodu a im vlastnej osobitej kultúry vytvára plnohodnotný národ. V našom stredo-európskom geopolitickom a kultúrnom priestore hlavnými národotvornými faktormi boli mocensko-štátna štruktúra

a cirkevno-náboženská organizácia. My sme Slovákmi, lebo naši vzdialení stredovekí predkovia už od 7. storočia začali prekonávať pôvodné spoločenské štruktúry rozšírených kmeňových zoskupení a pod vplyvom pozostalosti Rímskej ríše a nadvlády ázijských Avarov vytvorili prvé nadkmeňové obranné vojensko-politické štruktúry, z ktorých ako prví v tomto priestore – vyše sto rokov pred susednými príbuznými kmeňmi – vytvorili si mocensko-politické útvary predfeudálneho a ra-

nofeudálneho charakteru. Už s druhou polovicou 9. storočia – podobne s chronologickým náskokom aj niekoľkých storočí pred inými slovanskými národmi – naši stredovekí predkovia si dokázal zriadiť aj vlastnú cirkevno-náboženskú organizáciu, závislú priamo od rímskeho pápeža. Tieto dva faktory podmieňovali etnogenézu Slovákov podobne ako neskôr u všetkých našich západných, severných aj východných slovanských susedov.

(Pokračovanie na 2. strane)

3 OTÁZKY PRE:

Margitu KÁNIKOVÚ, autorku svedectva o A. Žarnovovi

Nebol to človek zadných vrátok

• Zaslouhou Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov ste vydali knihu *V tieni púpavy. Čo vás motivovalo na jej napísanie?*

Chcela som zhromaždiť všetko známe, vydať svedectvo o MUDr. Františkovi Šubíkovi, ktorý bol známejší pod pseudonymom Andrej Žarnov – básnik a matičiar, podpredseda Spolku slovenských spisovateľov. Najmä však priniesť fakty o dlhom príbehu jeho rehabilitácie po roku 1989, sprístupniť všetko dostupné o procese v roku 1948, o väznení, o svedectvách statočných ľudí, ľavičiarov, rasovo prenasledovaných židovských lekárov, ktorí sa nebáli svedčiť v jeho prospech, keď mal byť súdený za činnosť v rokoch 1939 – 1945.

Aj po roku 1989 ho prenasledovala skutočnosť, že ako hlavný patolog prvaj Slovenskej republiky bol v dvanásťčlennej komisii odborníkov, ktorá vydala správu o masovom vyvražďovaní poľských dôstojníkov v Katynskom lese sovietskimi a stannovisko neodvolal...

Išlo o zločin z roku 1940, Nemci ho zverejnili v roku 1943 a doktor Šubík ani po roku 1945 a ani po februári 1948 na rozdiel od iných členov komisie svoje stanovisko nezmenil. Jeho konštatovanie bolo, že zločin spáchali sovietske bezpečnostné orgány – povedal, že nie je človekom zadných vrátok a za svojím odborným posudkom si stojí, ale potom sa už do smrti o tom nevyjadroval, ani v emigrácii v USA.

• Je obdivuhodné, že ako rodin-

ná príslušníčka hovoríte tak vecne a faktograficky o osude, ktorý je jedným z najdramatickejších v slovenskej histórii...

Išlo mi o to, aby boli známe všetky zdôvodnenia rehabilitačných rozhodnutí, ktorých sa ani MUDr. Šubík a ani jeho manželka už nedožili. Usilie po roku 1989 trvalo celé desaťročie, pritom išlo o zrušenie skrivodlivého rozsudku z roku 1948. Okrem toho som chcela prispieť faktografiou o strýkovom príbehu. Napríklad nedarí sa zlikvidovať novinársku kačicu, ktorá neviem, ako vznikla, že útek z Trnavy a potom zo Záhoria v roku 1952 sa udial vďaka americkému vrtuľníku. Celý dovtedajší život a aj osudy rodiny v USA, smutný príbeh ich synov – to som chcela priblížiť. Zhovárал sa Dušan D. KERNÝ

Foto: autor

V SNN 35/2013
SI PREČÍTAŤE

- Dejiny moderného terorizmu sa odvíjajú už od 19. storočia - II. časť
- Jozef Karol Viktorin celý život aktívne podporoval Maticu slovenskú
- Dobrovoľníci zo slovenského Sokola bojovali proti maďarským okupantom v roku 1919

Desaťročia ideových deformácií zanechali v slovenských mysliach vážne stopy

Slovákom zahanbujúco chýba národné sebavedomie

(Dokončenie z 1. strany) - Tento sľubný začiatok bol však drasticky zaskočený postupnou stratou vlastnej národnej štátnosti už začiatkom 10. storočia. No práve historický fakt, že napriek chýbajúcej dlhodošej účinnosti tohto základného faktora etnogenézy si slovenský národ podnes zachoval svoju identitu, dokazuje, že už vtedy, v čase straty svojej štátnosti proces jeho etnogenézy musel dosiahnuť takú kvalitu národnej identity, že ju nemohol zmazať ani historický vývoj v nepriaznivých politických podmienkach.

Oplierajúc sa o pevnejší pilier svojho nábožensko-kultúrneho dedičstva Slováci sa zachovali Slovákmi po celých osemsto rokov uhorskej štátnosti, ktorej pozitívnu stránkou bola ústavná plurietnicita. Silou svojej národnej identity dokázali prekonať aj dva veľmi nebezpečné mocensko-politické pokusy susedných národov o ich asimiláciu tak v 19., ako aj v 20. storočí. Ba práve aj pod týmito, živelný odpor vyvolávajúcimi náporami sa im podarilo

dokonca dva razy opäť získať aj vlastnú štátnu suverenitu.

■ SILA IDENTITY

Neprotirečí to však tomu, čo sme na začiatku konštatovali o povážlivom nedostatku národného vedomia? Neprotirečí. Lebo národná identita je skutočnosť objektívneho charakteru, kým národné vedomie je psychologický stav subjektívneho, individuálneho aj spoločenského charakteru, ktorého intenzitu podmieňuje celý rad rozličných faktorov. Prvým a najdôležitejším faktorom rastu a hĺbky národného povedomia vždy bola a je národná výchova.

■ DEFORMÁCIE VÝCHOVY

A najmä v našej súčasnosti kvalitu výchovy širokých vrstiev národa podmieňujú školy všetkých stupňov. Okrem nás najstarších všetky dnes žijúce generácie boli vychované školstvom totalitného systému, ktorý nielenže nemal záujem výchovou a výučbou pestovať národné vedomie, ale mal vyhranené zámary vštepovať do mysli a do srdca slo-

venských detí a mladých ľudí ideologické dogmy marxistického internacionalizmu, bojovného ateizmu a politického čechoslovakizmu. Dlhé desaťročia takéhoto celoplošného a exkluzívneho školenia nemohli ne-nechať v mysliach a citoch týchto generácií svoje zhubné stopy.

Záver je preto jednoznačný: *Pretože v uplynulých dvoch desaťročiach napriek politickým zmenám ani jedna z doterajších vlád Slovenskej republiky nedokázala – alebo nechcela? – podstatne zmeniť obsahy a pedagogické zameranie školských osnov najmä na poli slovenských dejín a občianskej výchovy, nemožno sa čudovať, že ani dnes po dlho obnovenej slovenskej štátnosti stupeň národného vedomia sa pohybuje v najnižších až kritických polohách a následne aj národná hrdosť je tu takmer neznámou veličinou.* Fakt, že ani po dvadsiatich rokoch samostatnosti slovenskí učitelia a ich žiaci nemajú v rukách skutočne slovensky orientované didaktické príručky (škandál jednej z nich, v ktorej autor doslovne prepisoval z češtiny, prekvapil

Európu a podstatne znížil hodnotenie slovenského školstva a slovenskej kultúry!), svedčí o nedostatku dobrej vôle alebo kompetentnosti všetkých doterajších ministrov školstva. Kým kvalifikovaná väčšina slovenských voličov nebude schopná zveriť slovenské školstvo všetkých stupňov do rúk národne citiacich, na svoj slovenský štát hrdých a pritom profesionálne kompetentných vychovávateľov, nemôžeme dúfať, že sa ten smutný a ponižujúci, teraz už i vedecky dokumentovaný stav národného vedomia zmení na lepší.

■ SPRÁVNOSŤ REFORMY

Pre našich mladších občanov azda nepoškodí, ak im pripomenieme september 1944. Vtedy ešte samozvaná Slovenská národná rada už hneď v prvých dňoch povstania, ktorého hlavným cieľom bolo obnovenie Československej republiky, a teda likvidovanie slovenskej štátnosti, svojím nariadením číslo 5/44 zo 6. septembra 1944 sa chcela zmocniť škôl „všetkých kategórií a stupňov od detských opatrovní a útulní až po vysoké školy“, čo bolo

potom od roku 1945 spoločným programom, dôsledne realizovaným československými a komunistickými vládami. Obidve slovenskému národu nežijúce zložky vtedajšej politickej moci veľmi dobre chápali kľúčovú dôležitosť školskej výchovy, a preto aj dosiahli to, čo nás teraz ponižuje a trápi. Iba základná reforma školstva a úplne nové, naozaj slovenské príručky vyučovania dejín môžu zlepšiť tento anormálny a perspektívne nebezpečný stav našej mládeže. Ale túto reformu budú môcť realizovať iba lepšie pripravení učitelia, pre ktorých štát musí nájsť prostriedky na náležitú odmenu ich zodpovednej práce. Príkladov na to máme dosť: stačí sa porovnať napríklad s Fínskom, ktorého veľkosť sa málo odlišuje od našej republiky. Tam investujú do školstva a kultúry štyri percentá národného dôchodku. U nás to nedosahuje ani pol percenta. Lebo fínske vlády pochopili, že najdôležitejšou a najvýnosnejšou investíciou toho, čo štát poberá od daňových poplatníkov, je práve investícia do školstva a kultúry. Pochopia to aj naši politici?

Sulíka asi nudí uhorková sezóna, ale plesnutím po vode rozruch neurobí

Liberálny líder brojí proti Matici

Viliam KOMORA

Liberálny útok proti Matici slovenskej – asi tak by sa dal nazvať nedávny novinový článok Richarda Sulíka. Obvinil Maticu slovenskú z tlačenia pornografických magazínov, rozkrádania, pourážal našu inštitúciu a navrhol prestať ju dotovať. Jeho článok je len znáška výmyslov, nezmyslov a bludov. V „uhorkovej sezóne“ sa tento neslávne známy bývalý predseda Národnej rady SR usiluje zviditeľniť, lebo on a jeho SaS ako kukučie vajce povážlivo odchádzajú do zabudnutia.

Už sa len ako na trápny politicky evergreen spomína na Sulíkov rad prešlapov, začínajúc supermanom s vypchatými spodkami a vyložením mobilného telefónu a peňaženky na stôl počas pracovného obedu s diplomatmi... Jeho program legalizácie homosexuality a drog na Slovensku je málo zaujímavý, a tak zaútočil na „matku“ slovenského národa.

■ TRŇ V PÁTE

Sulíkovi je tentoraz trňom v päte vyjadrenie predsedu vlády Roberta Fica na oslavách 150. výročia vzniku MS, že „*Matica nie je nejaká starina z 19. storočia, je užitočná práve v 21. storočí, keď sa zo života vytráca mravnosť myslenia a konania*“. Aj to dosvedčuje, proti ktorým hodnotám liberálny superman útočí. Sú to mravnosť myslenia a konania, ktoré mu prekážajú. Sulík napísal, že vraj Matica

tlačí pornografické magazíny. Napriek tomu, že to tak nikdy nebolo. MS nebola tlačiarňou a Neografia, a. s., takéto tlačoviny vyrábala predtým, ako ju za symbolickú korunu získala MS. Po prevzatí tlačiarne túto činnosť ukončila, aj keď prišla o niekoľkomiliónové zisky. Sulík pokračuje obviňovaním z rozkrádačiek a pripomína stratu Národného pokladu, čo však je predmetom rokovaní a riešení najvyšších orgánov a celého členstva našej najstaršej inštitúcie. Pokračuje zosmiešňovaním prezidenta Gašparoviča, zakladateľa SR Mečiara a predsedu Najvyššieho súdu SR Harabina, ktorého priezvisko nevie ani správne napísať. V tejto súvislosti sa treba spýtať na jeho vlastný prínos pre slovenskú štátnosť a právo...

Maticu slovenskú nazval zatuchnutým spolkom, dávno sprofanovaným a spolitizovaným, ktorý podľa neho

nemá ani právo na štátnu dotáciu. Vulgárne a scestné práve pri 150. výročí vzniku MS – to je darček expredsedu NR SR k jubileu národnej inštitúcie. Škoda, že sa neprizrel vlastnej SaS, ktorá je za niekoľko rokov existencie

AKTUÁLNE

zatuchnutá oveľa väčšmi a sprofanovaná zhora až dolu homosexualitou a drogami, takže sa od nej voliči masovo odklňajú. Aj preto jej predseda musí voličské hlasy naháňať primitívnymi útokmi. Jeho ministranička so šiestimi poslancami, ktorá sa dostala do parlamentu s odretými ušami a iba 0,88 percenta ju delilo od politického smetiska a zabudnutia, jediné, čo ponúka, je kritika eurovalu a finančnej solidarity krajín eurozóny. Homosexualita a marihuana, ktoré dominujú v jej agende, Európu nespasia!

■ KLAUSOVA ZÁVISŤ

Pánovi Sulíkovi treba pripomenúť, že Matica slovenská nie je spolok, ale národná, verejnoprávna ustanovizeň a ako historicky osvedčená, významná inštitúcia slovenského národa je potvrdená zákonom o MS. Štát jej zveril celý rad úloh, ktoré vykonáva, preto sa štát musí podieľať na jej financovaní. Jeho porovnávanie Matice slovenskej s Maticou českou je absolútne scestné a pramení v hlbokej nevedomosti alebo v úsilí o jej dehonestovanie. Úctu a obdiv Matici slovenskej vyslovujú aj zahraniční politici. Pánovi Sulíkovi treba pripomenúť aj nedávne slová bývalého českého prezidenta Václava Klause na maticinom jubileu, ktorý je, mimochodom, tiež z podobného euroskeptického cesta ako pán Sulík: „*Závidím Slovákovi Maticu slovenskú takú, aká je.*“

Keby Sulík nechcel vidieť čierne, musel by spomenúť trebárs aj Maticu srbskú, ktorú vlastenci založili v roku 1826 ako prvú slovenskú maticu. V súčasnosti plní úlohy v knižničnej oblasti, v oblasti vedy, histórie, vydavateľskej agendy, galerijnej činnosti a literatúry. Podľa Sulíkovej liberálnej logiky by na dotácie z daní nemali nárok iné kultúrne ustanovizne ako knižnice, galérie, kultúrne strediská a možno ani archívy... Ale toto by okrem iného hrozilo až po tom, ako by zlikvidoval Maticu slovenskú. Verme, že na to nikdy nebude mať dosah!

Ak by Matici slovenskej nebola v roku 2000 odňatá Slovenská národná knižnica, ktorá vznikla v jej rámci a vždy bola jej súčasťou, Pamätník národnej kultúry, Slovenský biografický ústav, Slovenské národné literárne múzeum, Múzeum L. Štúra, Slovanské múzeum A. S. Puškina, nebolo by dnes možné položiť si otázku, načo nám je Matica slovenská a prečo ju máme platiť. Podobne to je aj so Slovenským národným múzeom, Slovenskou národnou galériou či Slovenskou akadémiou vied, ktoré vyšli z Matice slovenskej a jej dlhoročnej činnosti. Predsedovi SaS to je tiež potrebné pripomenúť.

Ak je R. Sulík vzdelaný a rozhladený človek, nemôže médiám dávať takéto vyjadrenia, iba ak by to robil zámerne a tendenčne.

VŠIMLI SME SI

Ako v lete na lyžiach...

Keď sa zima opýta, čo si robil v lete, Vladimír Hubač v Tatranskej Lomnici môže odpovedať: „Zveľaďoval som múzeum lyžovania.“ Približne pred štyrmi rokmi prišiel s nápadom založiť vo Vysokých Tatrách lyžiarske múzeum.

„Hľadali sme priestory, najskôr v spolupráci s mestom. Potom sme kúpili v centre Lomnice jeden starý objekt, ktorý sa mal búrať. Išli sme do toho s tým, že na jeho mieste vyrastie nová budova a v nej bude aj lyžiarske múzeum,“ hovorí iniciátor založenia múzea lyžovania vo Vysokých Tatrách.

Prvá expozícia je v súčasnosti umiestnená na ploche približne štyristo štvorcových metrov. Záujem o históriu lyžovania sa u Vladimíra Hubača pretavil v spolupráci s priateľmi a nadšencami histórie pohybu na lyžiach aj do vytvorenia Spolku čitateľov športu lyžiarskeho, ktorý vo Vysokých Tatrách organizuje Majstrovský prebor v lyžovaní sjazdovom, čo je vlastne spoločensko-sportové stretnutie milovníkov drevených lyží. Záluba prerástla až do vášne. Začal zháňať, kupovať a reparovať staré lyže i všetky dostupné informácie o ich vzniku, vývoji, výrobe a používaní.

Na Slovensku už existuje zopár lyžiarskych múzeí. To tatranské by malo postupne dostať podobu profesionálneho múzea, kde nebudú vystavované len rôzne druhy lyží a s nimi súvisiaceho príslušenstva. „Návštevník sa u nás oboznámi s témami, ako sú história lyžovania vo svete, kde a ako sa začalo lyžovať, vznik najstarších lyží, ako sa lyže dostali k nám, priekopníci lyžovania na Slovensku či zaradenie Tatier do svetového kontextu,“ hovorí V. Hubač. Lyžiarske múzeum v Tatranskej Lomnici by malo návštevníkom ukázať vývoj tohto športu od začiatkov až do roku 1945. V múzeu majú vystavené aj najstaršie lyže z územia Slovenska z roku 1880 s dĺžkou 2,7 metra, ktorých viazanie je z morskej trstiny.

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

Slovenská koalícia v Žilinskom kraji podporí J. Blanára

Práca pre národné hodnoty

Slovenská národná strana podporí na post predsedu Žilinského samosprávneho kraja súčasného župana Juraja Blanára. Ten podporu SNS pre svoju kandidatúru prijal. V Bratislave na župana národníari navrhli poslanca EP Jaroslava Pašku.

„Ak je v tejto spoločnosti nejaký dopyt, tak po politikoch, ktorí sú slušní a schopní,“ vyjadril sa na margo podpisu dohody podpredseda strany SMER-SD a minister kultúry Marek Maďarič. Dodal: „Som rád, že Juraj Blanár získal podporu ďalších politických strán – konkrétne Slovenskej národnej strany – čo je garanciou, že si ďalej udrží vo svojej práci líniu vzťahu k národným hodnotám.“ Treťou koalícnou stranou vo voľbách predsedu Žilinského samosprávneho kraja sa stala Strana zelených pod vedením Petra Pilinského. Predseda SNS Andrej Danko v tejto súvislosti povedal: „Som rád, že ako predstaviteľ zmenenej SNS môžem vyjadriť podporu slušnému, schopnému a rozvážnemu človeku, ktorý bojuje za svoj región. Teší ma, že SNS je akceptovateľným partnerom

a môže podporiť úsilie o zachovanie národných hodnôt.“ Túto podporu si váži a oceňuje i Juraj Blanár: „Chcem sa poďakovať všetkým zúčastneným stranám za konštruktívny prístup pri rokovaníach, ktoré sme absolvovali

ČO INÍ NEPÍŠU

pri vytváraní dohody. Podarilo sa nám uskutočniť mnoho rozvojových projektov v doprave, sociálnych službách,

zdravotníctve, školstve, kultúre, cestovnom ruchu, a preto verím, že sa nám podarí zachovať kontinuitu a dotiahnuť do konca rozbehnuté projekty a investície.“ Slovenská národná strana pozitívne hodnotí doterajšie aktivity Juraja Blanára ako žilinského župana. Predstavitelia SNS ho vnímajú ako skúseného politika a osobnosť, ktorá je zárukou rozvoja a hospodárskeho napredovania regiónu.

(ib) – Foto: archív SNN

Sprava: J. Blanár, M. Maďarič a predseda SNS A. Danko.

Dobré správy o cestovnom ruchu

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ

Takmer tristo miliónov zahraničných turistov cestovalo po celom svete v období medzi januárom a aprílom 2013, čo je o dvanásť miliónov (teda o 4,3 percenta) viac ako v rovnakom období minulého roka, uvádza sa v júlovej správe Svetovej organizácie cestovného ruchu (UNWTO). Pozitívne výsledky sa vraj dajú čakať aj za obdobie od mája do septembra, keď je na severnej pologuli letná sezóna. Očakáva sa, že počas štyroch mesiacov môže z tejto časti sveta cestovať do zahraničia približne 435 miliónov turistov.

Aj podľa správy, ktorú zverejnila Európska komisia pre cestovný ruch (ETC), prevažná väčšina európskych destiná-

cií zaznamenala od januára do júna pozitívny rast. Odborníci z ETC očakávajú, že vrchol letnej sezóny potvrdí pozitívne očakávania za celý rok 2013 s medziročným nárastom o jedno až tri percentá. V náraste príchodu turistov zo zahraničia vedú menšie štáty. Island s tridsiatimi a Slovensko s dvadsiatimi percentami sú vedúce krajiny z hľadiska rastu príchodov zahraničných turistov. Nasledujú Čierna Hora, Lotyšsko a Chorvátsko s nárastom o deväť percent, Maďarsko a Poľsko s nárastom o sedem percent. Naopak Cyprus zaznamenal pokles o dvanásť percent, čo je vraj dôsledok negatívnej publicity zo začiatku roka.

V závere správy ETC konštatuje, že v priebehu roka vzzerajú európske ekonomické vyhliadky lepšie a zákazníci sú menej pesimistickí z hľadiska svojich budúcich ekonomických

KOMENTÁR

perspektív. Slováci svojím cestovaním tiež prispievajú k rastu štatistických údajov. Spomedzi zahraničných destinácií medzi dovolenkujúcimi Slovákmi vedie suverénne Chorvátsko. Tento rok privíta až 31 percent našincov. Druhým najobľúbenejším cieľom zahraničnej dovolenky sa pre Slovákov stalo Taliansko s 13 percentami. Prvú trojku uzatvára Bulharsko, kam za oddychom cestuje 8 percent

slovenských turistov. Českú republiku ako cieľ dovolenky udalo 5 percent respondentov. Egypt a Kanárske ostrovy uviedli zhodne 4 percentá opýtaných.

V silnej konkurencii zahraničných letovísk však dobre obstálo aj samotné Slovensko, kde bude tráviť dovolenku až 20 percent opýtaných Slovákov. Dobrou správou by mohlo byť aj to, že Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR chce domácich podnikateľov v cestovnom ruchu motivovať k zvyšovaniu úrovne služieb prostredníctvom systému hodnotenia kvality a možnou finančnou podporou. Vyplýva to z návrhu Stratégie rozvoja cestovného ruchu do roku 2020, ktorý v júli schválila vláda SR. Cieľom stratégie je zvýšenie konkurencieschopnosti odvetvia pri lepšom využívaní jeho potenciálu.

Strategický dokument má pomôcť s vyrovnávaním regionálnych rozdielov a vytváraním nových pracovných príležitostí. Za hlavné priority na najbliž-

ších sedem rokov rezort dopravy považuje zvýšenie kvality služieb a atraktivity Slovenska ako turistickej destinácie spolu s podporou dopytu a ponuky. Na zlepšenie úrovne služieb v cestovnom ruchu by mal pomôcť národný systém kvality, ktorý má začať fungovať od roku 2016. V závislosti od kvality poskytovaných služieb by mohli podniky v odvetví turizmu dostať zlatý, strieborný alebo bronzový certifikát.

„Pokiaľ subjekty cestovného ruchu nebudú dbať o kvalitu služieb, nikdy nebudeme konkurencieschopní voči ostatným krajinám,“ uviedol František Palko, štátny tajomník rezortu. Finančnú podporu by mohli turistické subjekty získať v prípade, že turistov presvedčia, aby na Slovensku strávili viac ako päť dní. K prostriedkom z podpôr by sa mohli dostať cestovné kancelárie, ubytovacie zariadenia i dopravcovia. Ročné náklady na takúto formu podpory ministerstvo vyčíslilo na 10,7 milióna eur.

Most, ktorý nič nespája

Ivan BROŽÍK

Na Slovensku chýba mnoho mostov. Svoje by vedeli rozprávať starostovia obcí, ktorí už musia vrátiť aj tie dočasné, armádne. Po povodniach potrebujeme veľa mostov. A napríklad Trenčín či viaceré iné mestá majú túto neodkladnú potrebu už celé roky bez ohľadu na prírodné pohromy. Na druhej strane, štyri roky a jeden mesiac máme na Slovensku Most – Híd. Stranu, ktorá pri svojom vzniku zavádzala občanov nielen názvom, ale aj politickým programom. V ňom sa zamerala na tých frustrovaných Slovákov a Maďarov žijúcich na Slovensku, ktorí mali po krk Csákyovskej a Durayovskej nenávistej rozvracačskej politiky.

Ale využila ich cynicky iba

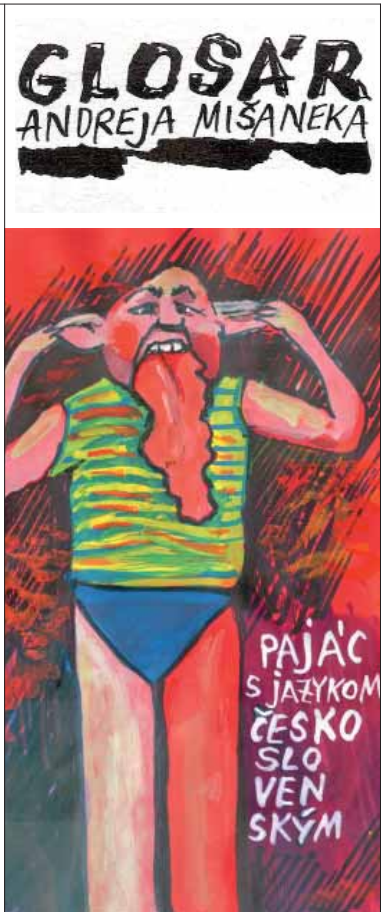
ako výťah do parlamentu, pretože politicky správne kalkulovala s hlasmi tých, ktorí tu u nás chcú žiť v pokoji a v atmosfére spolupráce pre Slovensko. Keď sa pozrieme na dnešný menoslov funk-

POZNÁMKA

cionárov tejto strany, nemôžeme sa ubrániť úsmevu. Je to zostava zubami-nechtami držiaca sa politického záchranného koryta, hoci s názvom Most – Híd. Jediné, čo mnohí z nich v politike dosiahli, je, že sa dokázali postarať sami o seba. Najnovšie za túto politickú stranu, ktorá už natoľko trpí politickou senilitou, že ani nevie, čo má v programových tézach z roku svojho vzniku, prehovoril

expert na poľnohospodárstvo a bývalý minister pôdohospodárstva Simon. Ibaže prehovoril k téme doprava tak nešťastne, že fakticky znemožnil celý Most a zbral mu hlavnú agendu z politických plachiet – spájanie. Ani nie do 24 hodín po moskovských rokovaniach predstaviteľov európskych železníc, vrátane rakúskych, totiž vykrikol do tmy vyhlásenie, že stavbu širokorozchodnej trate na Slovensku odmieta práve tak ako jeho strana. Vraj, my nechceme túto stavbu, lebo prideme o prekladisko v Čiernej nad Tisou. Ak by sa pán exminister vyjadril k doživosti, biomase alebo napríklad trvalým trávnatým porastom, verejnosť by to rešpektovala. Právom.

Ak sa však vyjadruje k projektu širokorozchodnej, mal by si ho najskôr celý prečítať, netrvá to dlho, má menej ako sto stránok písaného textu bez grafických príloh. Nestačí totiž čítať titulky bulvárnej tlače a z nich robiť závery – to naozaj robia iba nevedomí. Nie je cieľom tejto poznámky vysvetľovať, v čom sa pán Simon hlboko a tragicky mýli. Možno iba stručne – v projekte predĺženia širokorozchodnej je podrobne opísaná aj perspektívna ekonomická budúcnosť „Čiernej“. Tu skôr ide o čosi iné. Pán exminister má možno dobré informácie z Budapešti, ktoré jeho strana získava z tohto zdroja pravidelne. Napríklad aj o tom, že ak Slovensko zo spolupráce na stavbe tejto trate odstúpi, mimoriadne rado ho nahradí Maďarsko so svojím územím, stavebnými kapacitami a s tisíckami nezamestnaných. A to je jediný súčasný politický cieľ rozdeľujúceho Mosta. Čo najviac uškodiť Slovensku všade, ako sa len dá.

AKO BOLO, ČO BOLO

Jána Košúta väznili v staliniských gulagoch. Stretol som sa s ním u pátra Antona Hlinku, kde mi dal čítať rukopis sugestívne vyrozprávanej autobiografie Cez červený očistec. V júli preletela tlačou správa, že čestný predseda sekcie násilne odvlečených Svetového združenia bývalých česko-slovenských politických väzňov zomrel vo veku 87 rokov.

Pred príchodom frontu dostal povolávací rozkaz na vojenský výcvik, z ktorého ušiel. Po príchode Červenej armády ho zaistila NKVD. Takmer deväť rokov prežil ako väzeň číslo Ž – 602 v gulagoch OLP 33 NKVD – Jagrinlag a Ozerlag – na Sibíri. O peklo na zemi sa starali dozorcovia a kriminálni, ktorí tu zaviedli zákon podsvetia: „Ty zdochni dnes, ale ja zajtra!“

„Trestanecké tábory boli ušľachtilým zariadením pre všetku tú spodinu, zberbu, čvargu, zbojníkov a banditov,

ktorými bol presiaknutý celý Sovietsky zväz. Na večnú škodu boli tieto tábory zneužitá na likvidáciu inteligencie, náboženstva a triezvo zmyšľajúcich ľudí. Opozícia sa do táborov nedostala, tú nemilosrdne vystrieľali...“

Peklo v červenom očistci

Peter VALO

Košútova knižka je plná otrasných zážitkov a hlbokomyseľných postrehov. Do pamäti sa mi zaryla epizódkas bývalým ofierom J. M. Borbittom. Bol nositeľom cárskych aj bolševických vyznamenaní. Keď zistil, že Košút je Slovák, porozprával mu, že keď Nemci obsadili Kyjev, robil hoteliera. Ubytoval a hostil nemeckých ofierov. Mal ich dôveru a súčasne o nich informoval sovietsku stranu. Neskôr ho

lil s jedným z dôstojníkov, ktorý mu daroval svoj dôstojnícky kordík. Kým sa kňaz prezident modlil, Borbitt popíjal s jedným chlapiskom z jeho sprievodu, ktorý „mal bujné vlasy a bokombrady skoro ako Žid“. Medzi rečou spomenul, že sa doma zaoberá propagandou, na čo Ján Košút usúdil, že to musel byť len známy bohém a sveták Tido J. Gašpar. Keď Gašpar začal Borbittovi bezchybnou ruštinou spievať „Vol-

ga, Volga...“, ruský diverzant sa rozplakal, ozvalo sa v ňom svedomie a chrám vyhodil do vzduchu až po tom, keď prezident Tiso odišiel. Po čase kamarátom v krčme vyrozprával svoju historku, ale aj medzi kamarátmi boli udavači. Na druhý

deň ho zaistilo NKVD a ocitol sa v gulagu.

Ján Košút navštívil Kyjev po dvadsiatich rokoch ako turista. Uspenský chrám bol v rozvalinách. Sprievodkyňa tvrdila, že je to pamiatka na „fašistickú bombu“. Táto Košútova historka stavia poznanie mnohých historikov na hlavu. On ju uzavrel slovami: „Boh vie, kto hovoril pravdu: či sprievodkyňa, či Borbitt. Určité nezrovnalosti ma tu predsa

len mýlia: kto mohol v prvých týždňoch vojny na chaotickom území mať také presné informácie o pohybe slovenských štátnikov a dômyselne pripraviť na nich atentát? Sovieti – či Nemci? Nebol Borbitt, súdiac podľa priezviska, sovietskym občanom nemeckej národnosti? Na základe čoho si získal plnú dôveru nemeckých okupačných orgánov? Komu viac prekážal Tiso – Stalinovi či Hitlerovi?“

Po Stalinovej smrti rehabilitoval Jána Košúta a jeho spolutrpiteľov Najvyšší súd ZSSR. Domov sa vrátil pred Vianocami 1953. Mamu si pamätal ako krásnu, zdravú, mladú ženu a našiel utrápenú starenku. Mnohí, čo ho poznali od detstva, sa mu vyhýbali. Biľagovali ho ako zločinca. Z jeho knižky som napriek všetkému prežitému utrpeniu necítil nenávisť, ale vieru v Boha, pokoru a vďačnosť, s ktorou hlboko sklonil hlavu pred ľudmi, ktorí, riskujúc svoje životy, jemu a jeho spoluväzňom pomáhali niesť kríž v podmienkach najkrutejších.

ZAHRANIČIE

Poslanecká snemovňa Parlamentu Českej republiky už nie je medzi „živými“. Po-merom 140 : 7 sa sama – v ne-priechoďnej politickej situácii po páde vlády Petra Nečasa (ODS) – rozpustila. Stalo sa tak za dramatických okolnos-tí, keď poslanci za ODS počas hlasovania sálu opustili. Najmä oni dôrazne vystupovali proti rozpusteniu snemovne a vypí-saniu predčasných parlament-ných volieb.

Plnou parou na voličov

V Čechách momentálne všetko nahráva ľavicovému politickému spektru. Patrí sem tak prezident Miloš Zeman, ako aj druhá komo-ra parlamentu – Senát, kde má tiež prevahu ľavica. A po škandá-le s premiérom Petrom Nečasom získala medzi voličmi podporu predovšetkým ľavicová ČSSD. Tá jednotne, spolu s KSČM, hlaso-vala za rozpustenie snemovne a k nim sa pridalo 10 hlasov strany Veci verejné i hlasy TOP 09 Kar-la Schwarzenberga. Terminom predčasných volieb je 25. a 26. október. Hlasovanie v Poslanec-kej snemovni bolo reakciou na nevyslovenie dôvery Rusnokovej úradnickej vláde, ktoré súčasne ukázalo, že niekdajšia pravicová koalícia v dolnej komore nemá väčšinu 101 hlasov. V dolnej ko-more parlamentu tak neexistova-la stabilná väčšina schopná pre-sadzovať zákony. Do ustanovenia novej vlády bude krajinu riadiť úradnícka vláda zostavená M. Zemanom a zákony bude prijímať Senát Parlamentu ČR.

ODS je zúfalá, situáciu po-kladá keď nie za koniec sveta, tak jednoznačne za koniec demokra-cie v Česku. Má evidentné obavy o výsledok predčasných volieb – voličov jej totiž môžu odlákať iné pravicové strany. ODS po-chopiteľne nečaká kať, ale demo-kratické rozhodnutie voličov. Ako veľmi sa ho pravicoví politici boja, ukázal nápad grémia ODS, ktoré hodlá do etického kódexu včleniť apel, aby sa každý odsúdený po-slanec vzdal okamžite mandátu. Predsedníčka snemovne a líderka ODS Miroslava Němcová uviedla, že témou predčasných volieb bude sloboda a odvaha. Teda uchova-nie slobody (proti autoritatívnemu prezidentovi a jeho ČSSD) a od-vaha hovoriť neprijemné veci. To je však iba odraz jej šoku z poli-tického debakla. Miloš Zeman vy-užíva do omrvinky to, čo mu Ústa-va ČR dovoľuje.

Perfektne ovláda mocenské hry a vie využiť slabosti svojich súperov aj spojencov. To všetko robí úplne legitímne a s ohroze-ním slobody to nemá absolútne nič spoločné. Priemerní polití-ci sa iba boja nadpriemerného politika. Je len na voličoch, aby do snemovne poslali hrdých ľudí s rovnou chrbticou a vysokou ľudskou i politickou intelligen-ciou. Nové voľby budú zrejme referendum o predchádzajúcej vláde Petra Nečasa. Ľavicové strany – ČSSD a KSČM – majú do predvolebnej kampane pripra-vené heslá o sociálnych istotách, pravičari o obrane demokracie. Agentúra Reuter už oznámila, že sa obáva nástupu komunis-tov k moci. Možno počujú „rásť tráv“, ale Miloš Zeman vyzval KSČM, aby po voľbách nenalie-hala na vstup do vlády, ale pod-porila menšinovú vládu ČSSD. Pravica tak pripravila pôdu ľavici.

Peter JÁNOŠÍK

Manipulácia potravín farmármi zmobilizovala poľskú vládu

Antibiotiká v mäse sú karcinogénne

Roman KALISKÝ-HRONSKÝ – Karikatúra: Peter GOSSÁNYI

Technická soľ vo výrobkoch, znečistené práškové mlieko, mäso z uhynutých zvierat, antibiotiká v krmivách chovných zvierat – to sú prípady manipulácie s potravinami dovážanými do iných štátov zo susedného Poľska. Škandálne praktiky poľských výrobcov a dodávateľov odhalili kontroly vo viacerých krajinách EÚ. Po zverej-ne-ní nečestných praktík boli mnohé prípady potvrdené aj poľskými kontrolnými orgánmi.

V Poľsku má na starosti kont-rolu potravín Inšpekcia pre obchod-nú kvalitu poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov. Tá na základe európskych smerníc kont-roluje, či potravinárske výrobky spĺňajú hygienické normy. Vzhľadom na to, že Poľsko je jedným z najväčších výrobcov a vývozcov potravín v Európe, negatívna rekla-ma pre celý potravinársky sektor vážne ohrozuje poľské hospodár-stvo. Poľské kontrolné orgány za-reagovali na aféry s manipuláciami potravín pomerne rýchlo. Pomohli im k tomu aj poľskí novinári z jed-nej televíznej stanice.

■ PONÚKALI ANTIBIOTIKÁ

Podávať chovným zvieratám

antibiotiká je prísne zakázané v celej Európe. Ako sa ukázalo, skutočnosť je iná. Poľskí novinári sa vydávali za obchodníkov s far-maceutickým tovarom a dvadsiatim domácim farmárom ponúkli anti-biotiká, ktoré ak sa pridajú do krmiva pre zvieratá, tie narastú rýchlejšie a viac, teda produkcia mäsa je vyššia a rýchlejšia. Spomedzi oslovených farmárov odmietol iba jeden! Ukázalo sa, že farmári sa v zakázaných látkach veľmi dobre vyznajú.

„Máte doxycylín a metronida-zol?“ pýtal sa skúsený hospodár novinárov, prestrojených za dílerov antibiotík. Názvy liekov označu-jú protiinfekčné antibiotiká a ne-bezpečné karcinogény. Čierny trh

s týmito látkami v Poľsku zatiaľ do-kázateľne prosperuje.

Po zverejnení škandálu poľský-mi médiami zareagovala aj vláda. Rada pre propagáciu Poľska, kto-rej predsedá minister zahraničných vecí Radosław Sikorski, rozhodla o zriadení pracovnej medziministers-kej komisie, ktorá vypracovala plán na zlepšenie naštrbenej povesti poľských potravín na zahraničných trhoch.

Druhé zasadnutie rady v to-mto roku sa venovalo iba povesti poľských potravín po opakovaných odhaleniach týkajúcich sa ich kvali-ty a následných negatívnych mediál-ných kampaniach na Slovensku a v Česku. Informovala o tom poľská tlačová agentúra PAP. „Poľsko ex-portuje ročne potraviny v hodnote 17,5 miliardy eur, preto je ich po-vest' pre štát veľmi významná,“ zdôraznil minister Sikorski.

■ NAŠTRBENÁ POVEŠŤ

Rokovanie rady sa zameralo na krátkodobé aj dlhodobé činnos-ti, ktorými možno zlepšiť povest' poľských potravín. „Rada okrem iného rozhodla o tom, že minister-stvo poľnohospodárstva vyšle do Bratislavy a Prahy svojich zástup-cov, aby tam poskytli súrnu expert-nú podporu,“ citovala agentúra PAP námestníčku ministra zahraničných vecí Beatu Stelmachovú. „Minister Sikorski tiež navrhol delegovať pra-covníka ministerstva zahraničných

Slovenská republika vo svetovom dedičstve UNESCO

Bardejov je naše najgotickejšie mesto

IV. časť

Rudolf ZELENAY - Foto: Emil SEMANCO

Historické jadro Bardejova, ojedinelý súbor vysoko rozvinutého stredovekého mesta, zdobí zá-pis do svetového kultúrneho dedičstva. Rozhodli o tom odborníci v jubilejnom roku 2000 na zasadnutí v severoaustrálskom meste Cairns.

Bardejov s 34-tisícovou po-puláciou, štvrtou najpočetnejšou v Prešovskom kraji, predstavuje najgotickejšie slovenské mesto. Pôdorys s pravidelným rozvrhnu-tím ulíc okolo trhového námestia jasne demonštruje úroveň euró-pskej civilizácie v 13. a 14. storo-čí. Koncept je zachovaný dodnes. Základ výstavby meštianskych do-mov sa vzťahuje na prvú polovicu 15. storočia. Objekty ohraničujú ústredné námestie, jeho okolie a predstavujú rozvinutú meštian-sku kultúru, vytváranú rôznorodou spoločnosťou.

Návštevníci tohto okresného sídla obdivujú dominantné solité-ry, sedlové strechy domov i opev-nenie. Najstarší údaj o meste pochádza z roku 1241. V susedstve pôvodnej osady sa usídlili nemec-kí kolonisti. V roku 1376 Bardejov získal štatút slobodného kráľov-ského mesta. Obchodná činnosť, právo skladu či monopol na biele-nie a výrobu plátna zvyšovali jeho prosperitu a stavebný rozvoj. Ešte v 14. storočí začali rásť mestské hradby. Rovnako farský Kostol sv. Egidia i meštianske domy, ktorých bolo v 15. storočí asi päťsto. V 16. storočí sa Bardejov stal centrom vzdelanosti severovýchodného Uhorska. V 18. storočí vzniklo suburbium, jediný zachovaný, plá-novito vybudovaný súbor niekdaj-ších židovských kúpeľov a syna-góga. Keď sa v 19. storočí obchod preorientoval na os východ – zá-pad, mesto sa ocitlo na periférii.

Poznačili ho aj požiare v rokoch 1878 a 1902. S obnovou pamiatok sa začalo až po roku 1950, keď Bardejov vyhlásili za mestskú pa-miatkovú rezerváciu.

V meste je neprehliadnuteľná národná kultúrna pamiatka – Kos-tol sv. Egidia, trojlodňová gotická bazilika s vysokou vežou a bočnými kaplnkami. Jej pomerne strohé vonkajšie architektonické stvár-nenie kontrastuje so šokujúcim vnútorným bohatstvom. Jedenásť kridlových oltárov z konca 15. a zo začiatku 16. storočia a mno-hé umelecké diela vytvorili vzácný gotický kultový interiér. Najhod-notnejší je oltár Narodenia Pána.

Stolica milosti v predele oltára sv. Barbory pochádza z dielne Majst-ra Pavla z Levoče. Ide o najcen-nejšiu rezbársku prácu v celom objekte. Dielo reprezentovalo

veci, ktorý bude poradcom ministra poľnohospodárstva v takýchto zlo-žitých situáciách,“ dodala námest-níčka. Ministerstvo zahraničných vecí tiež zorganizuje pre českých a slovenských reportérov študijné návštevy Poľska.

Na zasadnutí Rady pre propa-gáciu sa zúčastnili aj pracovníci poľských ambasad v Prahe a Bra-tislave. Boli na nej i predstavitelia Poľskej federácie potravinárskeho priemyslu. Jej hovorca uviedol, že od decembra 2008, keď v Poľsku nadobudla platnosť novela zákona o obchodnej kvalite poľnohospo-dárskych a potravinárskych výro-bkov, uplatňujú inšpekčné orgány voči nepoctivým výrobcom aj fi-nančné tresty do výšky 10 percent príjmov získaných v predchádzajú-com finančnom roku. Vzhľadom na rozmer poľského potravinárskeho priemyslu sú vraj prípady nezrov-nalostí ojedinelé a sú úspešne eliminované. Poľské kontrolné or-gány vraj úspešne potierajú nepoc-tivú prax, ktorej hlavnou motivá-ciou je cena. Kontroly vykonávajú kvalifikovaní a skúsení špecialisti v kvalitne vybavených laborató-riách. V prípadoch odhalenia ma-nipulácie poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov uplat-ňujú inšpekčné orgány zákonom stanovené sankcie, ktoré vyradujú tieto výrobky z obehu.

Nuž, jedna vec je pokaze-ný imidž poľských potravinárov, druhou témou je, či v budúcnosti z Poľska prestanú vyvážať nekva-litné potraviny. V celom kontexte je zaujímavé, že podľa Svetové-ho indexu bezpečnosti potravín je Poľsko v tohtoročnom rebríčku na 27. mieste, Slovensko o desať miest nižšie. Poľsko je zaraďova-né medzi krajiny s veľkou bezpeč-nosťou potravín a spomedzi krajín strednej Európy je spolu s Českou republikou (23. miesto) vnímané najlepšie...

storočia uložili v lapidáriu múzea a v roku 1982 ho nahradili kópiou.

Popri kostole je na námestí situovaná i Stará radnica z rokov 1505 – 1511. Dvojpodlažný objekt charakterizujú dva vysoké štíty, sedlová strecha a schodiskový arkier. Neskorogotický stavbu osvetľujú okná v renesančnom slo-hu. Do priestorov radnice umiest-nili Šarišské múzeum. Neďaleký Gantzhaughov dom pochádza z druhej polovice 15. storočia. Po dvoch prestavbách ho naposle-dy zrekonštruovali v roku 1978, pričom pôvodnú rokokovú výzdo-bu zachovali. Jediným objektom v meste pripomínajúcim kupecké domy na námestí v Levoči je Dom s podlúbim. Stal sa miestom prí-rodovednej expozície Šarišského múzea. Budovu bývalej humanis-tickej školy postavilo mesto pri hradbách neďaleko kostola v prvej polovici 16. storočia. Učiteľia ško-ly vydávali svoje práce v miest-ných tlačiarňach. Tu bol vytlačený v roku 1581 preklad Katechizmu Martina Luthera do bibličtiny. Ka-techizmus je prvou knihou vytla-čenou na Slovensku v jazyku, kto-rému rozumeli masy slovenského obyvateľstva. Po rekonštrukcii v priestoroch umiestnili hudobnú školu, pomenovanú po bardejov-skom hudobnom skladateľovi Voj-techovi Kellerovi (1820 – 1882).

Typické pre opevnené histo-rické sídlo sú jeho brány a bašty. Vchod do mesta od severovýchodu, teda cestu do Poľska, uzatvá-rala Dolná brána. Zo Západnej brány sa po požiari v roku 1878 zachovala len časť múrov. Dosť dlhý je výpočet bašt – Hrubá, Kláštorňa, Kráľovská, Renesan-čná, Severná, Školská, Veľká. Pre-chádzka popri nich dotvára obraz o celom historickom jadre. Bar-dejov je zaujímavý aj svojím oko-lím. Nemálo hostí navštevuje Bar-dejovské kúpele a často zavítajú aj do Hervartova, aby tu uvideli najstarší drevený kostolík u nás.

Očakávajú od nás jasný signál o výstavbe širokorozchodnej Môžeme sa ocitnúť na slepej koľaji

Ivan BROŽÍK – Foto: Ladislav LESAY

Výstavba širokorozchodnej železničnej trate (ŠRT) z Košíc cez Bratislavu do Viedne by sa mohla začať v roku 2013 a trvať by mohla do roku 2015. Tak znela v roku 2010 jedna z mnohých agentúrnych správ, ktoré pravidelne vydávajú v sekcii ekonomika. Dnes sme radi, ak sa vôbec objaví správa o tom, že ŠRT sa predsa len možno začne stavať. Objavila sa dokonca informácia, na základe ktorej by aj samotná Severoatlantická aliancia mala mať záujem, aby v prípade, že sa ŠRT stavať bude, bol stredoeurópsky prekládkový terminál na území niektorého z členských štátov NATO.

Teda v Maďarsku, na Slovensku, dokonca v málo pravdepodobnom prípade v Poľsku. To je určite rana pre Rakúsko, ktoré je neutrálne, ale nateraz vyvíja najviac aktivít, ktoré by vôbec umožnili začať projekt ŠRT. Rakúsko totiž nie že chce, ale intenzívne presadzuje lokalitu Parndorf ako najvhodnejšiu pre koncový terminál predĺženej euroázijskej širokorozchodnej železničnej trate.

■ **MAĎARI V ZÁLOHE**
Na túto tému sa v Budapešti až tak často nediskutuje. Napriek tomu sa tam intenzívne pracuje s alternatívou, že by sa – v preklade – „hlúpi Slováci“ (ospravedlňujem sa, ale v určitých vládných a provládnych kruhoch našich južných susedov je to terminus technicus) natoľko rozhádali, že rakúske konzorcium by sa rozhodlo pre trasovanie ŠRT cez územie Maďarska. A je o čom sa hádať. Veď ide až o šesť miliárd eur. To je však iba strana nákladov. No je tu i strana príjmov. Aj o nej sa nedávno hovorilo vo Viedni na stretnutí Združenia krajín juhovýchodnej Ázie. Hlavný poradca thajskej premiérky Pansak Vinyaratn počas spomínanej udalosti okrem iného povedal: „Stredná Európa môže mať tak priamu možnosť obchodu a kontaktu s Thajskom a s juhovýchodnou Áziou. Aj Slovensku

to otvára možnosť diverzifikovať svoju produkciu, svoj export, ktorý môže byť zaujímavý pre ázijský trh.“ Podľa Vinyaratna pre Európu to môže byť aj z hľadiska nákladov najlepšie spojenie s regiónom ASEAN: „Stačí postaviť širokorozchodnú trať, ktorá nadviaže na ruský železničný systém. Železničná doprava do juhovýchodnej Ázie môže byť o tretinu rýchlejšia ako námorné cesty. Ak by sa prepojil slovenský a rakúsky železničný systém s ruským, do siedmich rokov bude konkurencieschopný aj v porovnaní s leteckou dopravou,“ zdôraznil Pansak Vinyaratn.

■ **NEKONEČNÉ KUVIKANIE**
Ani to nestačí a zas sú tu k dispozícii zarúčené analýzy. Napríklad: „Či sa železnica stane silným konkurentom pre lodnú dopravu, sa ešte len ukáže. Preprava kontajnera po koľajach je totiž momentálne asi trikrát drahšia ako preprava po mori; jej cena z Ázie do Európy je teraz zhruba 700 eur.“ Nuž, konštatovaniu akosi chýba povestné B – kým po železnici môže byť za určitých okolností ten spomínaný kontajner v Európe za päť dní, preprava loďou s následnými prekládkami neraz trvá aj tri mesiace.

A v obchode nie je vždy určujúca cena. Čoraz viac rozhoduje práve čas. Vo Viedni sa plánuje stavba nákladného terminálu na rozlohu zhruba 200 hektárov. Rakúsko si od uskutočnenia projektu sľubuje vytvorenie tritisíc nových pracovných miest a ročné príjmy 120 miliónov eur. Rakúskej železničnej spoločnosti ÖBB by mohol stúpnuť objem prepraveného nákladu zo súčasných 113 miliónov ton o desať percent. Aké sú asi porovnateľné čísla pre Slovensko? Nepoznáme ich. Poznáme však kategorické vyjadrenie prezidenta ruských železníc Vladimíra Jakunina: „V prípade, že by sa Slovenská republika napokon nezúčastnila na projekte širokorozchodnej železnice, realizáciu projektu to neovplyvní. Keď táto idea nebude realizovaná štyrmi krajinami, napriek všetkému bude realizovaná v tej alebo inej podobe. Je to proste nevyhnutné, vychádzajúc z rozvoja výroby a obchodu medzi Áziou a Európou a opačne, ako aj z rozvoja železničnej dopravy.“

■ **AKTUÁLNY STAV**
Cieľom projektu predĺženia ŠRT je spojiť strednú Európu s rastúcimi trhmi na Ďalekom východe, vrátane ruského Vladivostoku a čínskeho Šanghaja. Teraz sa vypracuje realizačná štúdia a podnikateľský model. Štúdia by mala byť hotová do konca roku 2013. Do polovice roku 2014 by potom malo padnúť konečné rozhodnutie o projekte. Slovensko, respektíve politické rozhodnutie na Slovensku, teda už nemá veľa času. A možno by sa našim politikom zo všetkých kútov politického spektra zišlo zísť si na Záhorie. A vypočuť si, s akými nádejami tam tamojší čakajú, že sa nám vláda predsa len nezblázni a vstúpi do projektu, ktorý iba zo Záhoria môže spraviť eldorádo zamestnanosti na Slovensku.

Bločková lotéria bude skutočnosťou od septembra tohto roka Veľká hra pre malé Slovensko

Ivan BROŽÍK – Foto: internet

Prezident I. Gašparovič podpísal novelu colného zákona, cez ktorú sa formou pozmeňujúceho návrhu zaviedol nový typ celoštátnej lotérie. Ľudia budú môcť na základe údajov z pokladničných blokov z obchodov či reštaurácií podávať žreby, ktoré sa budú žrebovať, a víťazi získajú peňažné výhry. Ministerstvo financií chce takýmto krokom motivovať ľudí, aby si pri nákupoch pýtali doklady o zaplatení.

Tým by prirodzene tlačili na obchodníkov, ktorí by už nemohli ukracovať štát na dani z pridanej hodnoty. Paradoxne, podnikatelia na druhej strane navrhujú štátu, aby pokutami trestal tých občanov, ktorí si pri nákupe neprevezmú po zaplatení svoj pokladničný blok. Ich vizitkou však je, že po nedávnej kontrole finančnej správy zo sto elektronických pokladníc bolo zo strany podnikateľov falšovaných až neuveriteľných deväťdesiatšedem.

■ **PRVÉHO ZAČÍNAME**
Od 1. septembra si začneme odkladať pokladničné bloky. Odvtedy totiž štát zavádza bločkovú lotériu. Môžeme do nej prihlásiť všetky svoje pokladničné doklady vydané z registračných pokladníc obchodov či reštaurácií od tohto dátumu. Víťazi získajú každé dva týždne finančné výhry a raz za štyri týždne aj vecné ceny. Vyhrať finančné výhry by mohlo každých štrnásť dní desať výhercov. Podrobnosti plánuje spoločnosť Tipos zverejniť už v najbližších dňoch. „Hlavným cieľom lotérie je obmedziť daňové úniky na dani z príjmov a dani z pridanej hodnoty, ktoré v súčasnosti podľa odhadov finančnej správy predstavujú sto päťdesiat miliónov eur,“ oznámil hovorca Tiposu Rastislav Čépe. Zároveň je to spôsob, ako prinútiť ľudí, aby za každý svoj nákup vyžadovali od predajcov pokladničné bloky.

Možností, ako sa zapojiť do lotérie, bude niekoľko. Priamo v zberni Tiposu sa bude dať vyplniť tiket s údajmi z bločka. Okrem toho bude možné čísla z pokladničného dokladu poslať do súťaže aplikáciou cez smartfón či esemeskou. Každý prihlásený blok „dostane“ dve šance. V tej prvej má možnosť raz za štrnásť dní zabezpečiť svojmu majiteľovi finančnú výhru – až do maximálnej výšky osemnásťtisíc eur. Druhou šancou pre hráča je žrebovanie o vecné ceny, to sa uskutoční každých dvadsaťosem dní. Veľmi dôležitým benefitom je, že výhry budú oslobodené od daňových a odvodových povinností.

Tí, ktorí boli aj doteraz zvyknutí hrať niektorú z hier Tiposu, môžu zísť na jej ktorékoľvek obchodné miesto. Pohodlnejšie to bude cez internet, lenže pozor – už teraz na internete fungujú neautorizované stránky s názvom evokujúcim bločkovú lotériu. ■ **BLOČKY AKO TIKETY**
Treba si preto počkať na oficiálne oznámenie ministerstva financií. Inak totiž poskytujete svoje kontaktné údaje a číslo bločku neznámym subjektom, ktoré po prípadnej výhre „vášho“ bločku vás môžu kontaktovať a spôsobiť vám nepríjemné chvíľky, napríklad

aj vydieraním či úžerou. Zdatnejší hráči budú môcť použiť autorizované aplikácie v „rozumných“ telefónoch a v tabletoch. Nuž a jednoduchou možnosťou, ale spoplatnenou, bude aj klasická esemeska. Rezort financií podnikateľov ubezpečuje, že nová lotéria si nevyžiada dodatočné náklady na prípadnú úpravu registračných pokladníc. Podľa slov štátneho tajomníka Petra Pellegriniho totiž už dnes každý blok obsahuje potrebné údaje. „Na prvom zlosovaní sa môžu zúčastniť bločky vystavené od 1. septembra 2013, to znamená, že v priebehu septembra všetky vystavené bločky si už budú môcť spotrebiteľia ponechať a pripraviť sa tak, aby mohli od októbra do lotérie prostredníctvom údajov vstúpiť,“ pripomenul Peter Pellegrini. Konkrétne podmienky novej lotérie pripravuje podľa prezidenta finančnej správy Františka Imreczeho národná lotériová spoločnosť Tipos, a to v hernom pláne. Niektorí partneri národnej lotérieovej spoločnosti budú podľa predstaviteľa daniarov vedieť bločky aj automaticky registrovať. No predtým ako výherca získa svoju výhru, bude sa musieť preukázať bločkom, na základe ktorého tiket vyplnil. Je už takmer chronicky známe, že bločky z elektronických pokladníc po krátkom čase na svetle blednú a stávajú sa nečitateľné. Ak si takýto bloček zaregistrujete v lotérii, môže sa vám stať, že po mesiaci sa nebudete mať čím preukázať. Preto si môžete každý bloček oskenovať a uložiť v počítači a až v prípade potreby vytlačiť. Najjednoduchšie riešenie je zakladať si prihlásené bločky do zošita s pevnou obálkou a ten ukladať do tmavej zásuvky. Jednoduché, nenechajte ich mesiac ležať niekde na chladničke v kuchyni. Tak – šťastnú ruku!

REFLEXIA

Caesar a rok 44 pred našim letopočtom je pre priemerne rozhladeného človeka navždy spojený so sprisaháním, v ktorom si nesmrteľnú rolu zahrál Marcus Junius Brutus. Cisár v podstate so stoickým pokojom prijímal rany sprisahancov, ale keď prišiel na rad Brutus, bol zaskočený, čo historicky dokumentuje jeho zvolanie: Aj ty Brutus?

Už aj Brutus...

Zabudnime však rýchlo na Bruta, ktorý je prapôvodcom všetkého dnes brutálneho, dokonca aj brutálne dokaličeného slovníka našich tinedžerov aj celebrit. Nedávno agentúra Bloomberg, založená istým filantropom (s filantropmi už tradične akosi nemáme u nás dobré skúsenosti), oznámila, že na Slovensku bude čoskoro dobre. Ekonomicky dobre. Je to naozaj brutálna rana, dokonca až tá povestná spájajúca nás s antikou. Ak za Caesara považujeme na Slovensku tú časť politického spektra, ktorá sama seba z neznámych príčin nazvala pravickou. Bloomberg totiž porovnal 30 európskych krajín a ich päťročný ekonomický výhľad. Vyzerá to tak, že o päť rokov na tom bude najhoršie Španielsko, ktorému vzrastie nezamestnanosť až na takmer 25 percent a ekonomicky bude na tom ešte horšie než teraz smrteľne zadlžené Grécko či Portugalsko. Prieskum agentúry porovnával rast HDP na obyvateľa, mieru nezamestnanosti či nerovnosť príjmov. Slovensko sa spomedzi 30 posudzovaných krajín umiestnilo na 8. mieste a zaradilo sa tak medzi krajiny s najlepším ekonomickým výhľadom. Niečo tu teda nesedí. Tlačovka za tlačovkou, na ktorej nás zbrojnoši demokracie a svetlých zajtrajškov varovne zdvihnutým prstom častujú perspektívami katastrofických rozmerov, do ktorých „ficovláda“ systematicky vrhá celé Slovensko – a zrazu takéto tvrdenie filantropického Bloomberga. Asi napokon aj samotná filantropia na Slovensku naberá normálny kurz, ak vychádzame z toho, že ide o čosi dobrovoľné, nezištné, verejnoprospešné. Protestovať môže iba ak časť „filantropov“ na verejnoprospešných prácach, pretože u nich ani o dobrovoľnosť, ani o nezištnosť určite nepôjde. Nič však u nás nezostáva bez následkov, ani bloombergovská dobrá vízia pre Slovensko. Okamžite po jej zverejnení zasurмили surmity v podobe najrôznejších analytikov a iných naslovovzatých komentátorov všetkého od A po Z. Tí sa poponáhľali s varovaniami v tom zmysle, že „HDP nie je práve dobrá veličina na posudzovanie kvality života v krajine“. Veď veru hej – už dávno aj na stránkach našich novín sme polemizovali nad výpovednou hodnotou údajov doteraz nazývaného HDP. Ale lepší nemáme, a ako sa zdá, s lepším neprišiel ani samotný Bloomberg. Je teda šanca, že sa nám bude dariť a po rokoch poskakovania na dne sa od neho asi konečne odrazíme. Mimochodom, to nám sľubovala práve „pravica“ už takmer pred dvadsiatimi rokmi. Takže, už aj Brutus...

(ib)

Matica slovenská má jubilejnú zberateľskú striebornú desaťeurovú mincu

Euro je stabilná a perspektívna mena

Nerád spomína na proces delenia štátu. Veď už v roku 1991 mali Česi pripravené kolky na vytvorenie vlastnej meny, preto celkom reálne predpokladali, že po vzniku samostatného štátu prídu Slováci do troch mesiacov po kolenách do Prahy. Neprišli. Zvládli proces osamostatnenia i proces zavedenia eura. Guvernér NBS doc. Ing. Jozef MAKÚCH, PhD., (1957) hovorí, že euro bolo pre Slovensko nevyhnutnosťou. Má inú štruktúru ekonomiky ako Česko alebo ďalšie okolité štáty. Význam či hodnotu eura skresľuje fakt, že v čase jeho zavedenia vtrhla k nám hospodárska kríza. Podľa guvernéra dlhodobo by sme zrejme slovenskú menu neubránili. Aj keď bola námetovo, aj výtvarne krásna. A rovnako Slovensko prispieva ku kráse euromincí. A azda aj k znovunájdeniu identity európskych národov.

Zhovárala sa Eva ZELENAYOVÁ – Foto: Rudolf ZELENAY

• **Ste členom Rady guvernérov Európskej centrálnej banky, guvernérom v Medzinárodnom menovom fonde a pôsobíte tiež v Európskej banke pre obnovu a rozvoj. V čom je však súčasné ťažisko činnosti Národnej banky Slovenska (NBS)?**

NBS má viac nosných úloh, ktoré uskutočňuje. Podieľame sa na menovej politike Európskej centrálnej banky a ďalšou dôležitou činnosťou je platobný styk. Ten je síce menej viditeľný, ale často náročnejší než ďalšia z úloh – peňažný obeh. Naša banka je zapojená do rôznych medzinárodných platobných systémov a zodpovedá za ich realizáciu na Slovensku. Peňažný obeh je na očiach, každý môže vidieť bankovky, mince, pamätné mince, zberateľské mince. Ďalšou veľmi dôležitou oblasťou je regulácia a dohľad nad finančným trhom. NBS zodpovedá v plnom rozsahu za celý finančný trh. Uzkyim miestom je ochrana finančného spotrebiteľa, ale náprava je blízko. V súčasnosti je príslušný zákon v procese prípravy.

• **Teda toto robia všetky národné banky v rámci Európskej únie?**

Väčšinou áno, ale sú štáty, kde sú niektoré činnosti náplňou iných inštitúcií. Tak to bolo aj na Slovensku, ale postupne NBS prevzala zodpovednosť aj nad inými oblasťami.

• **A máme na Slovensku nejaké slovenské banky?**

Všetky banky, ktoré zložili na Slovensku kapitál a dostali licenciu, sú slovenské právne subjekty. Teda aj Slovenská sporiteľňa či VÚB sú slovenské banky, aj keď v pozadí sú ich matky. Takisto sa dá hovoriť o ostatných bankách.

• **Aký dosah má NBS na tieto banky?**

Veľmi veľký, pretože v plnom rozsahu ich reguluje a dohliada na ne. Teda zabezpečuje, aby európske nariadenia a národnú reguláciu v týchto bankách rešpektovali a aby dodržiavali pravidlá obozretného podnikania. Samozrejme reguláciu NBS zabezpečuje v spolupráci so štátnymi orgánmi, pretože NBS nemá zákonodarnú právomoc.

• **Vstupom do eurozóny sme stratili slovenskú menu. Aká bola? Niektorí odborníci tvrdia, že bol problém ju udržať. Bolo to tak?**

Slovenská mena bola najmä veľmi pekná. Slovenské bankovky mali vysokú umeleckú úroveň, čo si chceme pripomenúť túto jeseň. Pripravujeme výstavu tvorby autora výtvarných návrhov prvej emisie slovenských bankoviek z roku 1993

Jozefa Bubáka, ktorý, žiaľ, už nie je medzi nami. Pokiaľ ide o ekonomickú stránku slovenskej meny, bolo veľmi dôležité mať vlastnú menu najmä pri rozbehu Slovenskej republiky. V 90. rokoch sa nám skutočne podarilo vybudovať stabilnú menu, ktorá splnila svoj cieľ.

• **Takže od istého okamihu sa stala nepotrebnou?**

Slovensko sa koncom minulého storočia výrazne zmenilo. Ekonomika sa stala otvorenou a index jej otvorenosti je oveľa vyšší ako v okolitých štátoch. Čiže slovenská mena v slovenskej ekonomike prestávala plniť svoju úlohu. Približne 80 percent hrubého domáceho produktu tvoria firmy, ktoré sú priamo naviazané na zahraničný obchod cez výmenný kurz. A v nich slovenská koruna už nebola schopná zohrávať nejakú úlohu. Teda cez slovenskú menu sme nevedeli účinne vplyvať na ekonomiku. Euro v slovenských podmienkach plní túto úlohu oveľa lepšie.

• **Bol teda problém udržať slovenskú korunu?**

Nie problém udržať, ale bolo zbytočné ju ďalej udržiavať. Veľkým zahraničným investorom nebolo možné vnucovať, aby obchodovali v našej korune. Obchodovali v eurách, prípadne v dolároch. Teda pre slovenskú ekonomiku je oveľa efektívnejšie mať euro, ako si udržiavať vlastnú neefektívnu menu.

• **Dajú sa vyčíslieť straty zo zavedenia eura? Bol stanovený kurz reálny? Lebo čoraz častejšie ľudia porovnávajú nákupy v korunách a vidia sa im predražené a úspory znehodnotené. Sú takéto úvahy opodstatnené?**

Tieto úvahy sú čiastočne opodstatnené, ale zdôrazňujem, že nie pre zavedenie eura, ale preto, že súčasne so zavedením eura nás postihla hospodárska kríza. V roku 2009 sa slovenská ekonomika prepadla o vyše štyri percentá a keby sme neboli mali euro, tak slovenskú korunu by sme v tom roku neboli schopní riadne manažovať. Slovenská koruna by bola trpela veľkou infláciou a znehodnotením. A takisto disponibilné devízové rezervy. Je otázne, ako dlho by sme boli dokázali intervenovať na trhu na podporu slovenskej koruny. Dlho zrejme nie. Euro nám pomohlo aj lepšie zvládnuť krízu. No a spolu s krízou prichádzajú aj také problémy ako nezamestnanosť. Žiaľ, Slovensko patrí na špicu v Európe a eurozóne v nezamestnanosti a nie je to cyklický problém, ale štrukturálny, pretože nezamestnanosť je primárne štruktú-

rálna. Tiež v minulosti sme mali oveľa vyššiu úroveň nezamestnanosti, ako je bežná v iných štátoch. Čiže odstrániť nezamestnanosť nie je jednoduché a samotné zvyšovanie HDP v ďalších rokoch nie je dostatočným argumentom na nejaké výrazné zníženie nezamestnanosti. Je potrebné urobiť štrukturálne zmeny ekonomiky.

• **Takže znížovanie životnej úrovne nesúvisí so zavedením eura?**

Určite nie.

• **Niektorí analytici a špekulanti tvrdia, že euro nemá veľkú perspektívu. Ako to vidíte vy?**

Špekulatívne vyjadrenia nekomentujem, bolo by to v rozpore s kultúrou NBS. Ale keď odhliadnem od prvej časti otázky, euro je stabilná a perspektívna mena, nemám nijaké obavy o jej budúcnosť a neopieram sa len o politické vyjadrenia najsilnejších štátov eurozóny, akými sú Nemecko a Francúzsko. Ich politici opakovane hovoria, že euro potrebujú a budú ho podporovať, čo je veľmi silný argument. Euro týmto štátom dodáva väčšiu ekonomickú silu. Euro tým, že reprezentuje vyše 300 miliónov obyvateľov, predstavuje silný ekonomický celok, aj keď sú v južnej časti tohto celku v súčasnosti turbulencie. Euro stále dáva možnosť ekonomickým ľuďom Európy rovnocenne komunikovať so Spojenými štátmi, s Čínou, s Japonskom, teda so silnými ekonomikami sveta. Samotné Nemecko alebo Francúzsko by túto silu určite nemali.

• **Amerika má na riešenie svojich finančných problémov tlačiareň na doláre. Má niečo podobné k dispozícii Európska únia?**

Je veľký rozdiel medzi FED-om, ktorý riadi menovú politiku USA, a ECB, ktorá riadi menovú politiku v eurozóne. Amerika je štát s vlastnou menou, Európa je spoločenstvo, ktoré sa skladá z dvoch skupín štátov – osemnásť má svoju jednotnú menu, ostatné používajú národné meny. Z menového hľadiska teda ECB nie je bankou pre celú EÚ. To je prvý rozdiel, druhý spočíva v tom, že EÚ kreovala ECB na základe určitých dohôd, ktoré vymedzujú, čo môžeme a nemôžeme robiť. My nemôžeme len tak emitovať peniaze na podporu eurozóny alebo niektorého štátu eurozóny a pomôcť národnej ekonomike emitovaním peňazí. To je menové financovanie, ktoré je dohodami striktné zakázané.

• **Takže netlačíme peniaze?**

Nie, nemôžeme to robiť, na rozdiel od USA, a je to aj dobré, lebo EÚ nie je štát.

• **Do 70. rokov minulého storočia bolo hodnotovým etalónom finančníctva zlato. Po jeho zrušení nastala anarchia, ktorá ruinuje mnohé krajiny. Zaoberajú sa svetové inštitúcie ako Svetová banka alebo MMF ozdravením finančného sektora? Alebo to nie je v ich záujme?**

Jedna vec je zlato, druhá ozdravenie finančného sektora. Nemyslím si, že jeho zrušením nastala anarchia. Len sa zrealizovala skutočnosť, že zlato svoju funkciu už dlhšie neplnilo. Pokiaľ ide o držbu zlata v rezervách svetových centrálnych bánk, tak je to veľmi variabilné. Niektoré majú v devízových rezervách veľa zlata, iné veľmi málo. Zlato už nezohráva

v devízových rezervách tú úlohu, akú zohrávalo desaťročia predtým. Teda nijaký veľký šok to nebol. Reguláciou a stabilitou finančného sektora sa zaoberá MMF, ale aj európske orgány, vrátane Európskej centrálnej banky. V poslednom desaťročí môžeme v Európe vidieť dve veľmi zaujímavé aktivity a ich výsledkom boli nové kritériá kapitálovej primeranosti a likvidity, ktoré sa pod názvom Bazilej 3 postupne uvádzajú do života. V plnom rozsahu by sa mali prejavíť v roku 2019. Ďalej sa pripravuje v oblasti regulácie a dohľadu veľmi ambiciózny projekt, ktorý má tri piliere. Prvý – jednotný mechanizmus dohľadu, ktorý je jednoduchšie realizovateľný a mal by byť v EP schválený v septembri tohto roku. Na zabezpečenie tohto dohľadu bude potrebné, aby ECB prijala nových pracovníkov. Druhý pilier obsahuje rezolučný mechanizmus. Pre nás by bolo ideálne, keby tieto dva piliere začali fungovať spolu. Otázky vyvoláva najmä rezolučný mechanizmus – či má existovať len na úrovni národných štátov alebo sa má zriadiť aj európsky. Rozhodnutie je veľmi dôležité, pretože od toho sa odvíja rad ďalších riešení, ktoré bude potrebné prijať. Tretí pilier – jednotný mechanizmus ochrany vkladov, je zrejme hudbou budúcnosti, lebo je najkomplikovanejší. Mechanizmy ochrany vkladov jestvujú na národnej úrovni, ale sú veľmi rozdielne. A zjednotiť ich je naozaj náročná úloha; nie však naliehavá.

• **Čo je teda naliehavé z hľadiska ozdravenia finančnej politiky?**

Jednotný dohľad najmä nad systémovo dôležitými bankami v eurozóne, ktorých je 130 až 140. Ako nevyhnutné sa ukazuje pretrhnutie väzieb medzi týmito bankami a národnými vládami i národnými rozpočtami, lebo ide o banky významné pre Európu. Stáva sa, že nie je záujem, aby banka odišla z lokálneho trhu, hoci už prestala plniť svoje funkcie a úlohy. Národný dohľad na takúto banku nie je dostatočne objektívny, pretože národné vlády a rozpočty sú závislé od týchto bánk. Tým, že banky kupujú vládne dlhopisy, dostávajú sa do neriešiteľnej väzby. To vidno napríklad v Španielsku. V súčasnosti však nie je možné na európskej úrovni urobiť žiadnu zmenu. Jediná možnosť je vyvinúť tlak na národné vlády, aby napríklad prijímali veľmi komplikované riešenia cez nejaké medzinárodné fondy a potom sa riziko prenáša na európskych daňových poplatníkov, na čo je Európa dosť citlivá. Preto je dôležité, aby tieto banky boli dohliadané z európskej úrovne.

• **A bude sa Nemecko chcieť vzdať vplyvu na svoje banky?**

Nebudem sa vyjadrovať k záležitostiam Nemecka. Za Slovensko môžem povedať, že každý štát sa usiluje ochrániť svojich daňových poplatníkov. A to robíme aj my. Takže je úplne legitímne, že to robí aj Nemecko.

• **Môže európsky bankový dohľad vyriešiť zadlžovanie sa štátov?**

Vyriešiť nie, ale pomôcť môže. Ide totiž o riešenie štrukturálnych problémov, čo je úlohou národných vlád.

• **No a keď to nejde, tak dovidenia...**

To je otvorená otázka. Európska menová únia nemá žiaden mechaniz-

mus, ako niekomu znemožniť používanie eura. To je otázka na politikov, nie na centrálnych bankárov.

• **Okolo vydania dvojeurovej mince so sv. Cyrilom a Metodom sa ukázali isté absurdnosti najmä v ponímaní európskej histórie. Slovensko malo napríklad odstrániť kresťanské symboly charakterizujúce oboch misionárov. Pod tlakom domácej verejnosti NBS pristúpila k rozhodnutiu, že mince vydá v pôvodnej verzii. Napokon EK zmenila svoje rozhodnutie a súhlasila s pôvodným návrhom. Ako ste tento proces vnímali?**

Bolo to veľmi turbulentné obdobie, pričom sme zažili množstvo reakcií, mnohé z nich však boli neadekvátne. Ide o obehovú mincu v štátoch eurozóny, preto ju nemôžeme navrhovať, ako chceme. O tom rozhodujú príslušné orgány Európskej komisie a v prípade sporu Rada Európy. V prvom kole došlo k vyjadreniu pripomienok zo strany Francúzska, ktoré vyplývali z ich vnútornej politiky. Tá je veľmi sekulárna a zakazuje náboženské symboly. Preto im prekážali kríže na páliu. Gréci mali výhradu k svätožiaram, ktoré by sa podľa ich názoru mali používať na náboženských predmetoch.

• **Napokon ste mincu razili v pôvodnej verzii?**

Áno, lebo máme možnosť dvakrát do roka navrhnúť mincu. Myslím si, že nám pomohli rokovania z prvého kola, ktoré sme nemohli urobiť dopredu, lebo sme nevedeli, aké reakcie návrh vyvolá. V druhom kole sme boli úspešní a mohli sme mincu vydať aj s kresťanskými symbolmi.

• **O tieto mince je veľký zberateľský záujem. Čo myslíte, prečo?**

Pretože zobrazujú našu slovenskú tradíciu, ktorú ľudia vnímajú intenzívne. Je ukotvená v našej kultúre, nakoniec aj preambula ústavy sa odvoláva na túto tradíciu. Mince sa dajú vymeniť vo všetkých expozitúrach NBS.

• **Na verejnosti vystupuje spoločnosť pod názvom Národná pokladnica, s. r. o., ktorá ponúka rozličné série mincí. Ako je možné, že nejaká súkromná eseročka môže niesť názov Národná pokladnica? Podliehajú jej produkty nejakej štátnej kontrole?**

Je to spoločnosť s ručením obmedzeným, ktorá mince nevydáva, robí nelicencovanú činnosť, takže nejaká kontrola tam neprichádza do úvahy. Mince môže vydávať len NBS. Pravdepodobne si nikto nedal chrániť názov Národná pokladnica, tak ho používajú. Nie je to však žiadna štátna inštitúcia, ale bežná spoločnosť ako mäsiarstvo, ibaže neobchoduje so salámami, ale s nejakými peknými plieškami. Samozrejme, že majú svoju hodnotu, ale určite nie hodnotu a kvalitu mincí, ktoré vydávame my. Ak by som to mal porovnať, tak z hľadiska menového oni predávajú bižutériu, my vydávame šperky.

• **Rok 2013 je aj jubilejným rokom Slovenskej republiky. Čo pripravila NBS k 20. výročiu vzniku štátu?**

K desiatemu výročiu sme pripravili mincu, ale 20. výročie nie je také, keď sa razia mince. V talóne máme 25. výročie, keď určite do emisného plánu nejakú pamätnú mincu dáme. Výročie štátu je aj výročím vzniku našej banky. Jedným z podujatí pri príležitosti tohto jubilea bude aj spomínaná výstava Jozefa Bubáka.

• **Tento rok oslavuje Matica slovenská 150 rokov od svojho vzniku. Nedočká sa toto jubileum vydania nejakej príležitostnej mince?**

Ále áno, vydali sme striebornú zberateľskú mincu v hodnote 10 eur. Osobne som ju odprezentoval počas matičných slávností v Martine 2. augusta.

Spiš má bohatú kroniku udalostí, ktoré sa zapísali do dejín Slovenska aj Poľska

Pevný hrad na vratkej hranici

II. časť

Emil SEMANCO – Foto: autor

Nemožno vymenovať všetkých spišských miestodržiteľov, čo sa za takmer štyri storočia objavujú v množstve archívnych dokumentov. Je v nich zapísané, že prvým kapitánom, ktorý hrad prevzal a prispôbil novému poslaniu, bol Pavol Gladich. Už v marci v roku 1419 prišiel znova na Spiš aj poľský kráľ Vladislav. Dohodnuté stretnutie s uhorským „dlžníkom“ sa však neuskutočnilo. Na hrade sa stretol s pápežovými vyslancami, s ktorými dohadoval podmienky príméria s križiakmi, ale na Žigmunda čakal v Ľubovni tri týždne márne.

Rozpory medzi obidvoma stranami sa v nasledujúcich desaťročiach ďalej prehlbovali. Vladislav začal bojovať s uhorským kráľom Albrechtom o českú korunu. Ľubovniansky kapitán Šafranec podporoval svojho panovníka a spôsobil okolitým spišským mestečkám a obciam veľké škody, kým ho na jar 1439 neporazilo uhorské vojsko, ktorému velil Ján z Rozhanoviec.

Hrad sa ešte v ten istý rok stal miestom dôležitých rokovaní. Zišli sa tu zástupcovia Uhorska a Poľska, všetko vysokí krajinskí hodnostári a splnomocnenci, aby dohodli podmienky mieru medzi znepriatelenými stranami. Na rokovaniach sa zúčastnil aj pápežský legát. Napriek úsiliu delegácie uzavreli iba prímérie s tým, že mier podpíšu samotní panovníci. Stretnúť sa zrejme mali opäť v Ľubovni, ale smrť kráľa Albrechta v októbri 1439 tomu zabránila.

Poľskú delegáciu na rokovaniach viedol krakovský biskup Zbigniew z Oleśnice. Tomu sa hrad tiež zapáčil a už nasledujúci rok ho od kráľa Vladislava berie do zálohu za 12 000 zlatých. Správou poveruje Mikuláša Komorovského, ktorý spolu s bratom Petrom, oravským kastelánom, neskôr úporne bránili Vladislavove záujmy v tejto časti Spiša proti uhorskej kráľovnej Alžbete a jej synovi Ladislavovi Pohrobkovi, ktorý sa narodil v Kórnare päť mesiacov po smrti otca. Kráľovská vdova a regentka na obranu svojich a jeho nárokov na trón najala za 30 000 florénov žoldnierskeho kapitána Jana Jiskru s hajtmanni Talafúzom a Aksamítom, s ktorými prichádzali na naše územie idey husitského hnutia. Jedným z centier odboja bratříkov bol hrad Plaveč, ktorý je na dohľad od Ľubovne. Bola to obľúbená Aksamítova pevnosť, odkiaľ podnikol mnoho úspešných výprav. Husiti vypálili Červený Kláštor a obsadili aj lechnické panstvo pri Dunajci. Pod Pieninami v Haligovciach mal Aksamít tábor. Jedna z jaskýň v mohutnom skalnom masíve nad obcou dodnes nesie jeho meno. Ľubovňu však nedobyl...

■ JISKROVE OHNE PRI DUNAJI AJ DUNAJCI

Nie nadarmo sa hovorí o kolese dejín. Najprv sa rozhádali Jiskra s Aksamítom, ktorý v očiach väčšiny bratrických veliteľov viac stelesňoval pôvodné hodnoty husitského hnutia. Jiskra bol vynikajúci vojvodca, skvelý vojak, ale za peniaze ochotne slúžil hocikomu... Mikuláš Komorovský si od Jiskru v roku 1449 „mier“ zrejme kúpil a uchránil tak Podolíneč aj Ľubovňu. Zvyšok severného Spiša Jiskra ovládol. Po roztržke v bratrickom velení sa aj Komorovský pridal k Aksamítovi a Ľubovniansky hrad sa tiež stal bratrickou pevnosťou. Táto historická epizóda však netrvala dlho, lebo už 25. marca 1514 dáva poľský kráľ Ľubovňu aj s ostatným územím na štyri roky do zálohu Mikulášovi Peniažkovi z Vítkovic. Po ňom je hradným kapitánom Preslav z Dimošíc, krutý a hrabivý Andrej Mogrský a jeho zať poľský maršalek Peter Kmita, ktorý sa pustil do veľkorysej prestavby hradu, lebo bez delostrelectva a kanónových bašt už bola jeho obrana nemysliteľná. V otcových plánoch pokračoval syn Peter Kmita. Dve desaťročia bol kastelánom Jakub Lomnický a jeho zástupcom zámožný Štefan Bylina. Tento podkapitán zahynul spolu s ôsmimi ďalšími ľuďmi pri veľkom požiari v roku 1553, keď hrad od náhodného výstrelu či od nevhodne umiestnenej

Ľubovniansky hrad

kováčskej vyhne vyhorel do základov. V tom tragickom roku sa stal tunajším miestodržiteľom Ján Bonar, ktorý pochádzal z kupeckej rodiny – jednej z najbohatších v Poľsku. Jeho otec Severín bol kastelánom kráľovského hradu v Krakove. Bonar povolal do Ľubovne dvoch chýrnych krakovských architektov Jána Frankensteina a Antonia Vlacha, prezývaného Italicus, aby pevnosť obnovili v duchu zmenených potrieb. Vlach, ktorý práce aj bezprostredne viedol, to i dokázal. Popri nových fortifikáciách, delových baštách a kazematách, zaviedol do hradu vodovod, čo bola novinka naozaj nevidaná...

Bonarove zásluhy pripomína na hrade kamenná doska s latinským textom: ARCEM HANC LVBLA VETVS REGNI POLONIAE... Tento hrad Stará Ľubovňa, hradbu Poľského kráľovstva, zničený ohňom, novou výstavbou týchto hradieb a budov, ako vidíš, hosť, na popud najctihodnejšieho poľského kráľa z Božej milosti Augusta, opravil Ján Bonar, biečský kastelán, 1556.

Bonar však rekonštrukciu hradu nedokončil. Umrel v roku 1562. Práce pokračovali za Stanislava Bielinského a Mikuláša Maciejovského, ktorý si v paláci dal dokonca vybudovať kúpeľňu s tečúcou vodou! Od Mikuláša získava hrad výmenou za iné majetky Gašpar Maciejovský. Zamotáva sa však do neistých finančných transakcií, vŕši dlžoby a keď mu hrozia právne následky, predáva spišské starostovstvo s Ľubovnianskym hradom a panstvom za 24 000 zlatých Šebastiánovi Ľubomírskeму. Bohatý správca baní a majiteľ mnohých lukratívnych majetkov, ktorý od cisára Rudolfa II. dostal titul grófa z Visnice, prevzal hrad okolo roku 1593. Tak sa dostala Ľubovňa do držby (od roku 1634 dedičnej) významného poľského šľachtického rodu. V dejinách poľského štátu, pre ktorý mal Spiš mimoriadny politický a ekonomický význam, zohrali Ľubomírski významnú rolu. Na hrade sa za pol druhu storočia vystriedalo päť generácií príslušníkov tohto rodu a mnohí tu žili až do svojej smrti.

■ POĽSKÝ ŠALAMÚN MAL SYNA LUCIFERA

O Šebastiánovi Ľubomírskom sa vie, že rýchlo a dosť bezohľadne zbohatol. Ako viacerí jeho predchodcovia aj on sa dostal do sporu so zálohovanými spišskými mestami pre nešetrné vyberanie daní. Žalobami sa musel zaoberať sám kráľ Žigmund III. Prvý z Ľubomírskych v Ľubovni sa mohol odvolávať na to, že peniaze bolo treba na údržbu hradu. Pre istotu to dal vytesať do kameňa: Vedený cnosťou, osvietený a vznešený pán,

pán Šebastián Ľubomírsky, visnický gróf, kapitán hradov Biela Cerkev, Zator, Spiš, Dobčice, dal opraviť roku 1626.

Podobný text pripomína aj jeho syna a dediča Stanislava Ľubomírskoho, ktorý sa o výstavbu hradu pričínil najväčšou mierou. Bol krakovským vojvodom a ako veliteľ poľskolitovských vojsk sa zaslúžil o porážku Turkov pri Chocimi v roku 1621. Nad vchodom do dnešného múzea na hrade ho pripomína nápis: Za panovania Vladislava IV. najosvietenejší pán Stanislav, gróf z Visnice, Ľubomírsky, palatín a generál krakovský, nepolomický, spišský, dobčický, zatorský, bielocerkevský gubernátor, aby zaistil bezpečnosť hradu, sebe a svojim nástupcom pohodlie, od základu postavil tento múr, bránu s budovou roku 1642.

Poľský snem v roku 1658 zaradil Ľubovňu medzi šesť najvýznamnejších pevností, ktoré sa mali udržiavať na náklady štátu. Nemusíme vedieť čítať z hviezd, aby sme vytušili prečo? Dejinným ďalekohľadom vidno nad hradom ďalšie mrákavy. Po uhorských stavovských povstaníach sa tentoraz privalili zo severu. Juraj Šebastián Ľubomírsky, syn Stanislava Ľubomírskoho sa stáva poľským korunným maršálkom a poľným hajtmanom. Úspešne odráža nájazdy kozákov a hrdinsky bráni krajinu proti Švédom. V roku 1655 zachraňuje pred nimi poľské korunovačné klenoty, odváža ich z klenotnice vo Waweli a ukrýva na svojom pohraničnom hrade. V Ľubovni poskytuje azyl aj samotnému kráľovi Jánovi Kazimirovi. Medzi panovníkom a jeho vrchným veliteľom sa však rozhorí akási nevraživosť. Jej príčinu by nám zrejme pomohla odhaliť len astrológia. Dosť na tom, že Juraja Ľubomírskoho, ktorý sa dostal do opozície proti vláďarovi, v neprítomnosti odsúdila na smrť, neskôr ho amnestujú. Zomrel však ešte pred svojou rehabilitáciou v roku 1667 vo Vratislavi.

Jeho najstarší syn Stanislav Heraklius Ľubomírsky bol známy básnik, dramatik, autor politických rozpráv a zbehlý znalec a mecén umenia. Pre jeho všestranné vedomosti a hlbokú múdrosť ho súčasníci nazývali „poľským Šalamúnom“. Viac však ako vedám, estetike, literatúre a výtvarnému umeniu musel sa venovať diplomacii a vojenstvu. Aj zásluhou úzkych kontaktov s vodcami protihabsburských povstaní sa mu napriek silnejúcim tlakom Rakúška podarilo obhájiť príslušnosť spišských miest k Poľsku. Palatín Vešelení mu v roku 1673 dokonca ponúkol uhorskú korunu.

Ktovie, ako by nároky Habsburgovcov na Ľubovňu a Podolíneč

dopadli, nebyť tureckého nebezpečenstva a prítomnosti Osmanov pod Viedňou. Tu ich zastavil a na hlavu porazil poľský kráľ Jan Sobieski. Po tomto slávnom víťazstve sa istotne nie náhodou zastavil v decembri 1683 na Ľubovnianskom hrade...

Na rozdiel od svojho otca, ktorý bol všeobecne vážený a uznávaný, Teodor Ľubomírsky bol stelesnený Lucifer. Nazývali ho „knieža pekelných temnôt“. Spišským starostom bol od roku 1702, ale v tejto funkcii sa ukázal ako človek vierolomný, hrabivý a krutý. Vo švédskych vojnách sa pridá na stranu nepriateľa, pričíní sa o zosadenie kráľa Augusta II. a o jeho nahradenie na tróne Stanislavom Leščinským. Ustavične sa zapájal do vojnových konfliktov a povstaní. Keďže nešlo len o morálnu podporu, spišské mestá bezohľadne vykorisťoval. Keď nevládali platiť, zaviedol naturálne „obilné peniaze“. S takýmito a podobnými násilnosťami neprestal až do svojej smrti v roku 1745.

Zálohovaný Spiš si vydýchol. Hrad opäť pripadol panovníkovi. Sasko-poľský kráľ August III. ho aj s územím daroval svojej manželke Márii Jozefe, ktorá bola dcérou uhorského kráľa Jozefa I. Kráľovná sa usilovala dať pomery na Spiši do poriadku a zrekonštruovať aj zanedbaný hrad. Vyslala sem zvláštnu komisiu a patričné inštrukcie dostal aj kráľovský architekt Francesco Placidi, ktorý okrem podrobných nákresov aktuálneho stavu pevnosti vyhotovil veľkorysý projekt jeho barokovej prestavby. Plány poslali do Krakova, kde aj zostali ležať ladom. Na hrade sa uskutočnili len malé prestavby, ktoré viedol taliansky murársky majster Janetti. Práce sa však natiahli na dlhý čas, lebo súčasne začali stavať aj budovy pod hradom, liehovar a kúpele Ružbachy. Prv než sa panovníčka mohla pričiniť o rýchlejšie napredovanie rekonštrukcie, v roku 1757 zomrela.

■ VRBOVSKÝ SVETOBEŽNÍK A KRÁĽ MADAGASKARU

Posledným poľským spišským starostom bol Karol Poniatowský, brat poľského kráľa. Práve v tom čase väznili na hrade šľachtica, pochádzajúceho z Vrbového pri Piešťanoch, ktorý práve tu začal kariéru azda najznámejšieho uhorského svetobežníka a po neuveriteľných životných peripetiách sa tiež stal kráľom. Vtedy dvadsaťdvaročný Móric Beňovský sa po viacerých dobrodružstvách ocitol na jar v roku 1768 v Spišskej Sobote, kde sa zahľadel do krásnych očí mladučky Zuzany Hönschovej. Ani veľká láska nevedela mladého búrliváka nadiľho pripútať na jedno miesto. V júli toho istého roku sa Beňovský

vybral za vojenským veliteľom Ľubovnianskeho hradu majorom Elstermanom a predstavil sa mu takmer ako „barón Prášil“. Nahovoril mu kadečo o svojich hrdinských skutkoch a presviedčal ho, že ak dostane odporúčajúci list, naverbuje na Spiši vojakov a s touto jednotkou podporí boje poľských konfederátov. Ktovie, ako si Beňovský pri verbovaní regrútov počínal a koho naozaj chceli podporiť opatrní spišskí remeselníci a richtári. Dosť na tom, že poslali za Elstermannom delegáciu a výsledkom ich energetickej intervencie bolo, že do Spišskej Soboty vyrazila šesťčlenná vojenská eskorta, ktorá vetroplacha vytiahla takmer zo Zuzankinej postele a v okovách ho doviezla do Ľubovne. Po vypočutí zavreli Beňovského do väzenia v donžone, nad skladom kanónových gúl, a možno ho strčili do „pekla“ – ako vraveli podzemnej kobre vľavo od druhej brány.

Beňovský však dlho o chlebe a vode nepobudol. Podarilo sa mu zutekať a v Poľsku sa naozaj zapojil do bojov na strane barských konfederátov. Zajali ho však Rusi, a tak sa začala ďalšia etapa jeho pestrého životného príbehu, na ktorej boli zastávky v Tarnopole, Kazani, Tomsku, Krasnojarsku a Jakutsku. Potom Kamčatka a znova útek na lodi cez Kurilské ostrovy, Japonsko, Macao až na Madagaskar, kde sa stal kráľom tamajších domorodcov.

■ BIELY RUŽBAŠKÝ DOM A LIEČIVÉ PRAMENE

Cisárovná Mária Terézia využila prvé delenie Poľska medzi Pruskom, Rakúskom a Ruskom a po tristo šesťdesiatich rokoch pripojila zálohované územie k Uhorsku. Slávnostný akt sa uskutočnil 5. novembra 1772 v Spišskej Novej Vsi a panovníčku na ňom zastupoval spišský župan Ján Csáky. O tri dni neskôr prevzal aj Starú Ľubovňu, Podolíneč a Hniezdne.

Hrad Ľubovňa, ktorý bol symbolom poľskej vlády na území iného štátu a sídlom starostu – vysokého poľského hodnostára – stráca svoje postavenie. Prestáva byť centrom správy hradného panstva aj všetkých šestnástich zálohovaných miest a už neplní garancie vojenskej a správnej ochrany. Tým, že Rakúsko anektovalo aj veľkú časť Haliče, stratila význam aj ochrana uhorsko-poľskej hranice. Vojenská posádka z hradu po piatich rokoch nadobro odchádza, správny personál sa sťahuje do budov v podhradí a od roku 1818 je v kedysi rušnom hradnom areáli už len jeden strážca, pandúr a kostolník. O rok neskôr sa v novinách objavuje inzerát, že uhorský štát hrad predá. Spoločne s Chmeľnicou a Podsadkom ho kupuje župný hodnostár a šľachtic Juraj Felix Raisz, ktorý už bol majiteľom domov v Levoči aj v Košiciach. Zo zmluvnej ceny 57 000 zlatých ukrajoval však veľmi pomaly. Hrad veľmi neopravoval, ale zato v paláci Ľubomírskych usporiadal nejednu veľkolepú slávnosť a hostinu. Ešte v roku 1837 dlhoval 19 500 zlatiek. Po jeho smrti nastali medzi dvomi synmi a dcérou spory o dedičstvo. Ukázalo sa, že panstvo je zadlžené a nevýnosné. Preto sa pozostali rozhodli hrad aj s ostatným majetkom predáť za 87 000 zlatých mestu Stará Ľubovňa. Na predaj bol aj drevený hostinec pod hradom, vozáreň, fiškálov dom s drevenou besiedkou v záhrade, liehovar, obydlie kominára, pivovar, byt účtovníka, budova majera, jednoposchodová murovaná sýpka a ďalší obytný dom pre úradníka...

Posledným súkromným vlastníkom hradu sa od roku 1883 stala rodina poľských šľachticov Zamoyských, ktorí v okolí vlastnili aj iné majetky a kúpele Ružbachy, známe liečivými prameňmi už od roku 1595.

Zamoyští užívali hrad až do druhej svetovej vojny, keď sa v ňom usadilo gestapo a niekdajšiu stopäťdesiat metrov hlbokú hradnú studňu premenili nacistickí hrdlorezi na hrob viacerých účastníkov protifašistického odboja a bojovníkov v Slovenskom národnom povstaní.

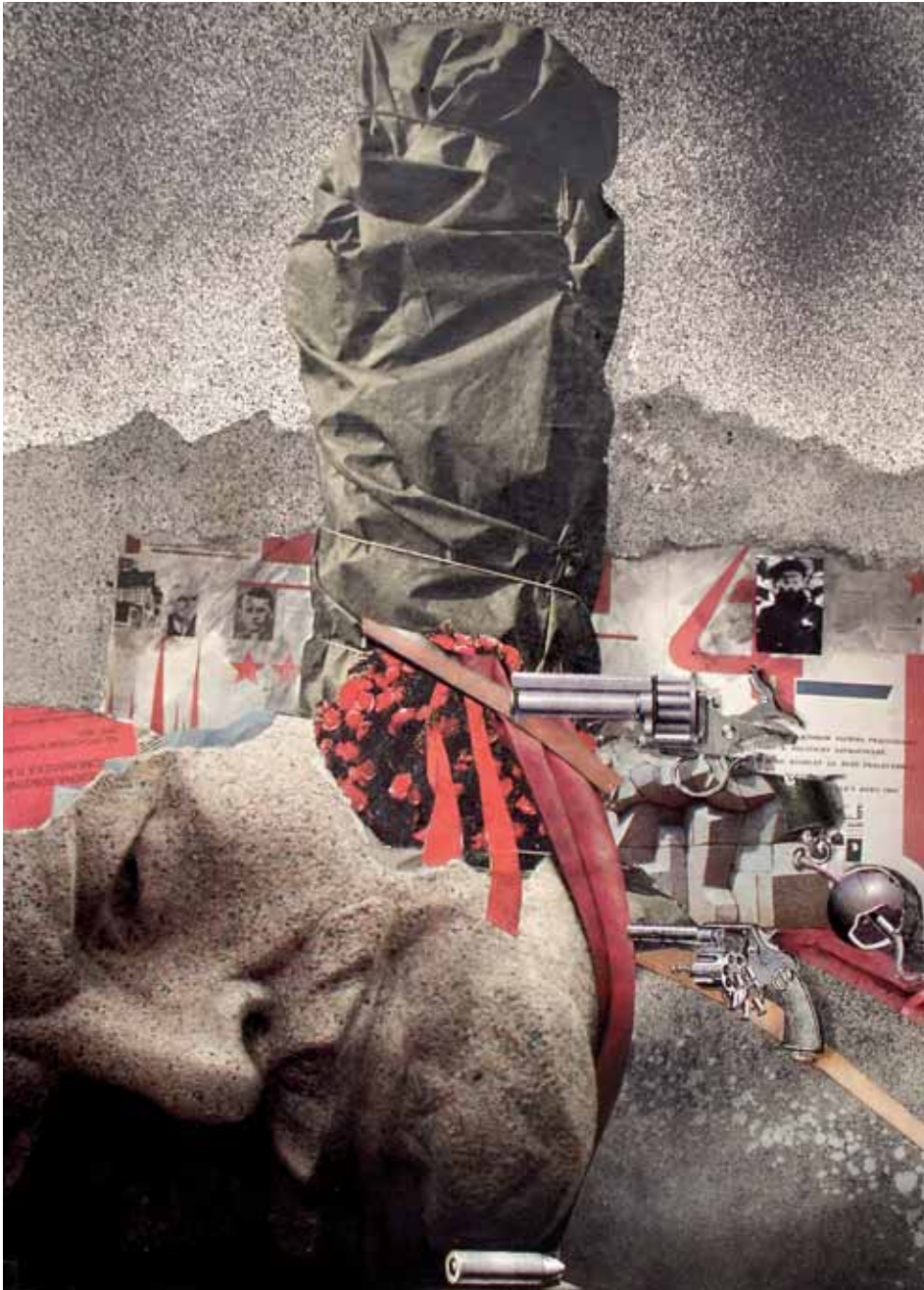
Dejiny moderného terorizmu sa odvíjajú od začiatku 19. storočia

Na začiatku boli ruskí dekabristi

I. časť

Ján ČOMAJ – koláž Emil SEMANCO

Terorizmus sa v ostatnom čase dotýka viac či menej každého národa. V posledných týždňoch sa opäť dotkol aj nás – a zvlášť boľstivo. Hoci je starý ako ľudské dejiny, istotne stojí za chvíľu pozornosti venovať sa začiatkom jeho modernej podoby. Tie siahajú do Ruska a Francúzska. V Rusku k dekabristom a narodnikom, v revolučnom Francúzsku k anarchistom – jedni i druhí pôsobili približne v rovnakom čase a z rovnakých pohnútok: štátny útlak, duchovná nesloboda a priepastné sociálne rozdiely.

Ak by sme si v nejakej encyklopédii nalistovali alebo vo Wikipédii na googli vyhľadali heslo dekabristi, dozvedeli by sme sa, že to boli ruskí revolucionári zo začiatku 19. storočia – napočudovanie prevažne gardoví dôstojníci z bohatších vrstiev zapálení myšlienkami o slobode a demokracii, usilujúci zrušiť nevoľníctvo a povaliť samoderžavie. Hoci ich teroristické akcie proti cárskej moci sa začali už na prelome storočia, dekabristami ich začali volať po tom, čo 14. decembra (dekabrja) 1825 vyvolali krvavé ozbrojené povstanie proti monarchii. Povstanie stroskotalo, nemalo nijaké zázemie, nenašlo spojenie so širšími kruhmi inteligencie, nemalo kontakty s revolučne naladenými študentmi a už vôbec nehľadalo podporu s ľuďmi na vidieku. Cárska moc s ním zúčtovala bez milosti. Piatich vodcov obesili, približne sedemsto najviac angažovaných odsúdili na nútené práce a do vyhnanstva – väčšina z nich sa tam stratila bez stopy alebo v zabudnutí dožila svoj pohnutý život.

■ OTRASNÉ OKOLNOSTI
Odpor proti moci nemohol ustať. Drvivá väčšina obyvateľstva žila totiž v doslova neludských podmienkach. V európskych pomeroch to bol neuveriteľný stav – 92 percent obyvateľov obrovského Ruska boli nevoľníci. Ich živorenie a drina natoľko skracovali priemerný vek a znižovali pracovnú výkonnosť, že dokonca bola prinútená zasiahnuť

aj cárska moc – v roku 1797 vydal cár manifest, ktorý nariaďoval, že v nedeľu musia mužíci povinne oddychovať. Ako kedysi na antických agorách alebo o tisícpäťsto rokov neskôr v prístavoch Ameriky v každom väčšom ruskom meste ešte v 19. storočí boli trhy na ľudí. Nevoľník sa však dal aj vyhrať alebo prehrať v kartách, vymeniť za vodku alebo získať inzerátom v tlačí ako pozemok, dom alebo kôň. Svedčí o tom niekoľko inzerátov z novín tých čias:

Predám osemnásťročného dievča dobrých mravov, mocné, vhodné do kuchyne, pracovne alebo maš-tale • Vymením tridsaťpäťročného silného muža bez rodiny, vhodného na roľu alebo stavebné práce, za pár ťažných koní • Predám vyučených sluhov s dobrými móresmi: dvoch pánskych krajčirov, obuvníka, hodinára, kuchára, vozia-ra, medirytca a dvoch kočišov – obhliadka priamo u majiteľa, ďalej predám tri mladé jazdecké kone a svorku päťdesiatich poľovníckych psov...

Hrozivým javom však nebol len obchod s ľuďmi, ale nehorázna bieda, časté hladomory, dlhé studené zimy, ktoré sa dali prežiť len v zemfankách vedno s domácimi zvieratami, choroba a masové opilstvo. To všetko vyvolávalo zbojstvá, vzbury a vlny terorizmu.

■ DOBRÁ KAŽDÁ ZBRAŇ
Nastupujúce pokolenie si z dedičstva dekabristov vybralo jedinu

myšlienku – na povalenie samoderžavie je dobrá každá zbraň. Ich najsilnejšia organizácia Zemľa i voľa (Pôda a sloboda), ktorá neskôr prerástla do teroristických skupín Narodnaja voľa (Sloboda ľudu) – hnutie sa podľa názvu spomenutých organizácií volalo medzi ľuďmi „narodnici“ –, premenila ruské metropoly na mestá strachu: hučala v nich strelba a výbuchy, ale smrť sa plazila aj ticho v podobe nožov, drôtenej slučky, vreca cez hlavu vo vlastnom koči alebo v chladných vodách Leny, Moskvy, Volgy, Dnepra... Vo všetkých technikách vynikali úderky teroristu Michaila Bakunina.

Sto rokov im trvalo, kým dosiahli svoj cieľ. Počet obeť na oboch stranách už nikto nezráta. Vo februári 1917 cárizmus padol. Vyklíčili orgány budúcej demokracie, rodil sa parlamentný systém. Mužíci, vznikajúci proletariát, vojaci, vzdelanci, mešťania, kupci, zbohatlícki podnikatelia, každý mal mať účasť na moci

a správe vecí verejných. Terorizmus si mal pripraviť svoj kar. Nestalo sa tak. Valil sa ďalej obrovskou krajinou ako tisícročná voda a zdanlivo vrcholil Veľkou októbrovou revolúciou. Ani to nebola pravda. Vystriedal ho štátny terorizmus dovtedy nepoznaných rozmerov, rozvinutý v občianskej vojne a potom Stalinom, policajnými orgánmi, koncentračnými tábormi – gulagmi. To už však je iná história.

■ SALTYČICHA A NOVÁ VLNA
Keď po likvidovaní dekabristov na istý čas teroristické akcie stíchli, novú vlnu vyvolal prípad šľachtickej Darie Saltyčichovej a následný monsterproces. Saltyčicha, ako ju ľudia volali, svojich nevoľníkov a sluhov celé roky neuveriteľne týrala, až trýznení ľudia riskovali všetko, mučenie, vyhnanstvo alebo aj život a začali sa domáhať spravodlivosti. Vyľakaná moc zaváhala a prípad sa dostal pred súd. Kauza vybuchla: súd dokázal, že šľachtičná fyzicky zošklivovala svoje slúžky, aby neboli krajšie ako ona, svojho kaderníka tri roky držala v pivnici, aby sa nikto nedozvedel, že jej vypadali vlasy a nosí parochňu; z asi sedemdesiatich podozrivých úmrtí v jej blízkosti súd jej dokázal tridsaťosem vražd nevoľníkov, zväčša mladých dievčat. Saltyčicha dostala doživotný žalár, aj keď len v cele kláštora. Stala sa však symbolom panskej krutosti – a motívom ďalšieho odporu.

V roku 1861 mladý ruský cár Alexander II. zrušil nevoľníctvo a preniesol časť právomocí z centra a gubernátorov na mestá a obce. Demokratizácia verejného života, aj keď viac proklamovaná ako reálna, paradoxne tiež pomohla aktivizovať odpor – radikáli začítali závan vhodnejšej atmosféry a povedali si, že je čas na revolučný rez. Ich početné organizácie nevedli už romantickí mládenci, ale profesionálni revolucionári, ktorí sa nebáli nijakého teroristického činu proti vrchnosti.

■ TREPOVOV TEROR
Proti nim sa postavil hrdina z vojny s Tureckom, nový šéf armády generál Trepov. Sláva z víťazstva a následného obsadenia Balkánu mu stúpili do hlavy a inak obmedzený vojak do krajnosti pritvrdil režim vo vnútri krajiny. Bez cárskeho výnosu nariadil, aby vojsko, polícia a súdnictvo zaobchádzali s politickými väzňami ako s najťažšími kriminálnymi zločincami. Zatknutých, prevažne z radov vysokoškolákov, učiteľov a humanistickej inteligencie, vláčili ulicami s hanlivými nápsmi, aj štvornožky, pričom neraz išlo o univerzitných profesorov s vážnym spoločenským postavením. Skôr ako odsúdencov uvrhli do žalárov alebo odviekli do vyhnanstva, nariadil Trepov stredové mučenie aj priamo na námestí, vyzlečenie do polonaha a bičovanie...
Ruskí extrémisti reagovali okamžite. Už v januári 1878 spáchali na Trepova atentát. Generál iba zázrakom neprišiel o život, zostal však do smrti nehybným mrzákom. Útočníčkou bola dvadsaťročná Viera Zasuličová. Stala sa symbolom ruského terorizmu.

■ POLICAJTOVA DCÉRA
Šéfkou najaktívnejšej teroristickej skupiny sa stala dcéra známeho policajta a dlhé roky aj generálneho gubernátora Petrohradu Sofia Perovská. Nenápadná dievčina očarená ideálmi ruských revolučných demokratov si ich myšlienky vysvetľila po svojom – každého tyrana treba zabiť. Jedného dňa ušla z domu a s kamarátkami zo štvrtle bohatých, tromi sestrami Kornilovovými, založili najdrzejší oddiel teroristov. Poznala metódy ruskej bezpečnosti a chodníky tajnej služby a vedela od jej dôstojníkov získavať cenné informácie. Pri jednej z prvých akcií zabila veliteľa petrohrskej polície, ktorý nastúpil po jej otcovi a vynikal krutosťou, onedlho generála Kropotkina, ktorý viedol záťah na revolučných študentov. Potom sa rozhodla, že zabije cára. Najprv ho však vyzve, aby konečne uskutočnil starý sľub – úplné oslobodenie roľníkov.

Koncom roka 1878 sa jej výzva cárovi aj s hrozbou smrti rozšírila po celom Rusku a letela do sveta. Keď cár nereagoval, v lete 1879 päťdesiat jej sprisahancov v pásme od Čierneho mora do centra malo vyhodit vlak, ktorý mal viesť cára z Odesy do Moskvy. Ako mladá umelkyňa, ktorá túži po samote, prenajala si odľahlý domček pod lesom blízko železničnej trate. V noci sa sem našťahovalo aj niekoľko jej kum-

pánov. Zásoby mali na niekoľko týždňov, aby Sofia neupozornila na seba priveľkými nákupmi v okolí – cárska ochranka a tajná služba boli bdelé. Dva mesiace tu mladí ľudia hĺbili tunel spod domčeka po železnici. Tam pripravili komoru s náložami – sama Sofia po celý ten čas mala pri sebe fľašu nitroglycerínu, aby sa odpálila aj s tými, čo by ju chceli zatknúť. Cárova ochranka zmenila na poslednú chvíľu časový rozpis cesty – nálož vybuchla predčasne. Potom prepašovala jedného svojho človeka, volal sa Chalturin, do Zimného paláca ako maliara a natierača. Ten opatrne deň čo deň nosil do bytovne v paláci šúľky dynamitu. Kým ich nazbieral päťdesiat kilogramov, trvalo to týždne. Bol však trpezlivý. Keď dostal prácu v hlavnom krídle budovy, dve poschodia nad cárovou jedálňou, povynášal s maliarskym materiálom pripravenú výbušninu do kamríka susediaceho s jedálňou. V čase, keď cár pravidelne obedoval, zapálil šnúru... Výbuch zabil desať ľudí a päťdesiatich troch vážne zranil. Cár v ten deň prišiel na obed o pol hodiny neskôr. Nasledoval tretí pokus – 13. marca 1881 počas obvyklej cárovej prechádzky kočom ulicami Petrohradu (trasa sa vždy menila). Sofiini ľudia boli preto na niekoľkých miestach. Keď okolo jedného z nich prechádzal cárov koč, hodil atentátnik bombu pod jeho kolesá. Kone sa s bolestným erdžaním postavili na zadné a padli na zem. Niekoľko kozákov namieste bomba zabila, ďalší sa zvljali na dlažbe pod kopytami koní, ktoré ich vyhodili zo sedla. Cárovi sa ako zázrakom opäť nič nestalo. Vystúpil z rozbitého koča a prijímal blahoželania dôstojníkov osobnej stráže, čo zostali nažive. V tom okamihu priskočil ďalší terorista a s výkrikom: „Nechváľ dňa pred večerom!“ zabil cára aj seba.

Teraz sa Sofii nepodarilo uniknúť. S priateľom Gelabovom, ktorý bombu vrhol, ich o tri týždne popravili. Pochytali aj väčšinu ľudí z jej skupiny – dostali doživotné žaláre a nútené práce.

■ SVETOVÝ OHLAS
Teroristické akcie v Rusku a najmä atentát na cára mali veľký ohlas v celej Európe, najmä však v jej východnej časti, na Balkáne a ešte vo Francúzsku, kde žila početná obec ruských emigrantov. Pod ruským vplyvom vznikla koncom 19. storočia aj najväčšia balkánska teroristická organizácia Čierna ruka. Viedol ju plukovník Dimitrijevič, ktorý osobne v roku 1903 – na protest proti spojeniu Srbska s Rakúskom – spáchal atentát na kráľa Alexandra Obrenoviča. To bolo mimochodom historickou predohrou jedného z najznámejších atentátov v dejinách – zastrelenia následníka rakúsko-uhorského trónu Františka Ferdinanda d’Este a jeho manželky 28. júna 1914 v Sarajeve, kde atentátnikom bol študent Gavrilo Princip. Odsúdili ho na doživotie, o štyri roky však zomrel na tuberkulózu v Malej pevnosti v Terezíne.

•••
Druhým centrom európskeho terorizmu – aj pod ruským vplyvom – sa stalo v tých časoch Francúzsko. Nasiaknuté revolučnými myšlienkami bolo na to vhodnou pôdou. Nech však boli začiatky politického terorizmu novodobých dejín akoľkoľvek krvavé, brutálne a neraz aj nezmyselné, vyrastali zo sociálneho zápasu, z úsilia o spravodlivejšiu spoločnosť. V tom je priepastný rozdiel medzi nimi a súčasnosťou. Francúzskemu anarchizmu sa bude venovať druhá časť nášho rozprávania.

(Pokračovanie v ďalšom čísle)

Pred 110 rokmi sa narodil F. Štefunko – osobnosť slovenského sochárstva

Vedel prečo a pre koho tvorí

Zuzana FALÁTHOVÁ – Foto: archív SNN

Tohtoročný štvrtý august je pre Slovákov osobitne významný. V tento deň sme si pripomenuli na národných slávnostiach 150. výročie založenia Matice slovenskej. Je to však aj dátum narodenia významného slovenského sochára, medailéra, profesora a národného umelca Fraňa Štefunka (1903 – 1974), ktorý patrí medzi zakladateľské osobnosti nášho moderného sochárstva i medailérstva, pričom podstatná časť jeho tvorby bola spätá s Maticou slovenskou a Martinom, kde prežil štyridsaťdva rokov plodného života.

Sochár vo svojom ateliéri pri práci.

Narodil sa 4. augusta 1903 vo Farkašine (dnes Vlčkovce) pri Trnave v chudobnej roľníckej rodine. Otec Rudolf bol roľníkom, matka Terézia kreslila čarovné ornamente na ľudové výšivky a starý otec Štefunka bol rezbárom. Od detstva ho obklopovalo ľudové umenie a už ako malý chlapec si veľmi obľúbil drevo. Vyrezával z neho rôzne nástroje a hračky. V rodnej dedine navštevoval ľudovú školu, hrával tam aj v ochotníckom divadle.

KONIARKOVE KONZULTÁCIE

Málo sa vie o tom, že pre výtvarné umenie objavilo Fraňa Štefunka práve divadlo; v rodisku ho nielen hrával, ale aj maľoval preň kulisy, čo si jeho učitelia nemohli nevšimnúť. Aj v Prahe počas sochárskych štúdií patrilo divadlo k jeho láskam. V stavežatej sa zoznámil s bábkárom Josefom Skupom a aj v Martine pre neho vyrezával bábky...

Chlapcov umelecký talent pobádal nielen učiteľ Dezider Uhrín, ale všimli si ho aj profesori z trnavského gymnázia. Po sprostredkovaní stretnutia odišiel talentovaný študent na „preskúšanie“ do Voderád k sochárovi Jánovi Koniarkovi a po jeho odporúčaní začal v roku 1922 navštevovať Štátnu učebnú dielňu pre spracovanie dreva v Starej Turej, kde sa učil rezbárstvu. Aj na

pražskej „umprumke“ začal v roku 1925 študovať rezbárstvo u profesora Zálesáka. O rok neskôr však prešiel do ateliéru k prof. K. Štiplovi a J. Mařatkovi, u ktorých sa učil sochárstvu do roku 1930. V Prahe bol Štefunko členom spolku Detvan a zúčastnil sa i na reštaurátorských prácach Chrámu sv. Víta.

MARTINSKÉ ROKY

Po vojenčine prichádza do Turčianskeho Svätého Martina – centra slovenskej kultúry. Tu začal pracovať v Štátnom ústave pre zveľaďovanie živností ako učiteľ v rezbárskom kurze. Bol členom viacerých kultúrnych ustanovizní – Umeleckého odboru Matice slovenskej, Muzeálnej slovenskej spoločnosti a neskôr členom výboru Matice slovenskej a podpredsedom miestneho odboru Matice slovenskej v Martine. Neskôr bol tiež podpredsedom Bloku slovenských výtvarníkov, spoluzakladateľom a predsedom Družiny výtvarníkov Trojštít v Martine, členom Zväzu slovenských výtvarných umelcov a skupiny Život. Začas pracoval aj ako konzervátor v Slovenskom národnom múzeu v Martine, písal články o výtvarnom umení i múzejníctve do Živeny, Národných novín a Elánu, pričínal sa o grafickú úpravu matičných vydání, dokonca aj ako ilustrátor niektorých kníh. Činný bol tiež publikačne. Okrem toho, že v rokoch 1933 – 1934 viedol v Slovenských pohľadoch pravidelnú rubriku o výtvarnom umení, napísal dve publikácie. Jednu o svojej rodnej dedine s názvom Vlčkovce – Kronika starého Farkašina (1970) a druhú o svojom učiteľovi, sochárovi Jánovi Koniarkovi (1955).

V roku 1969 si na toto obdobie života zaspomínal: „Možno to bola atmosféra Martina tridsiatych rokov. Prišiel som tam a s mnohými poprednými pracovníkmi sloven-

skej kultúry som sa osobne stretával – so Škultétym, s Krčmerym, Ondrejovom, Benkom... Prítomnosť dopĺňala slávna minulosť mesta. A človeku sa chcelo čímsi prezen-tovať, uctíť si pamiatku národovcov a aj posilniť v ľuďoch pocit národnej istoty...“

„Ako spolupracovník Matice slovenskej krátko po príchode do Martina dostáva výzvu stvárniť bustu Jozefa Škultétyho, čím sa začína portrétna tvorba tak dominujúca v jeho diele. Spodobuje najmä literárne postavy blízke Matici a Martinu a ich stvárňovaniu sa venoval celý ďalší plodný život hľadajúc pre každú figuráciu nielen realitnú podobu, lež aj psychický ponor a kreatívny výklad...“ (Slovenské národné noviny, 18/2003).

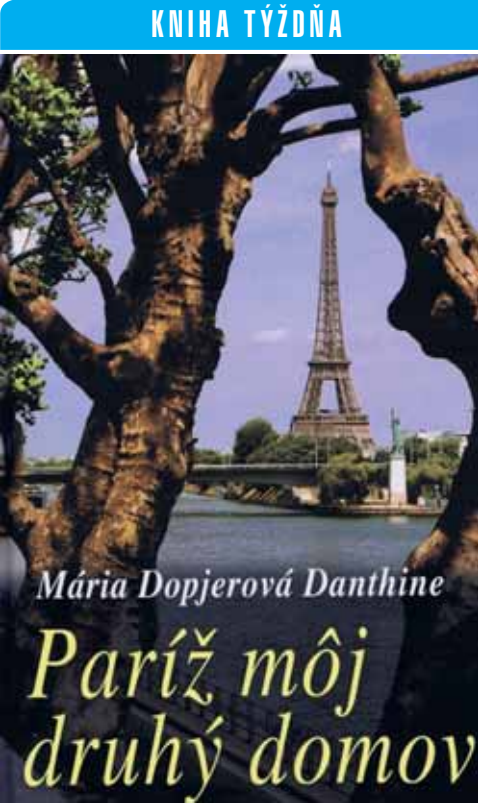
PUNCOVANÝ PORTRÉTISTA

Portrét Škultétyho mal veľký úspech. Ocenili ho aj na výstave v Prahe (1933). Všeobecné uznanie umožnilo Štefunkovi usadiť sa v Martine natrvalo. Oženil sa s dcérou miestneho živnostníka Angelou Poljakovou, s ktorou v rokoch 1954 – 1969 vykonával odborný dozor nad úpravami martinského Národného cintorína.

Vybudoval si vlastný ateliér a začal pracovať ako samostatný sochár. Predsavzal si obrátiť sa do našej histórie, zobrazíť veľké postavy slovenských dejín. A tak jeho podpis nájdeme pod sochárskymi portrétmi Š. Moyses, K. Kuzmányho, V. Paulinyho-Tótha, A. Sládkoviča, J. Kalinčiaka, A. Kmeťa, M. Kukučina, P. O. Hviezdoslava, M. Benku, L. Ondrejova a ďalšími. Komornej plastiky sa venoval iba okrajovo, ale o to s väčšími nárokmi na jej kvalitu. Významným odborom Štefunkovej tvorby bolo aj medailérstvo. I tu sa vyznačoval decentnosťou a disciplinovanosťou podania.

Paríž, môj druhý domov

Nezameniteľný súhrn postrehov a poznatkov vlastnej integrácie v krajine

Ukázat, aký je skutočný život v meste snov, sa podujala vo svojej druhej knižke Mária Dopjerová Danthine – Slovenka, ktorá v Paríži žije už štrnásť rokov. V nežnej knižočke nám ponúka svojky nezameniteľný súhrn postrehov a poznatkov vlastnej integrácie v krajine s hlbokými historickými koreňmi, vo Francúzsku, ale najmä v jej druhom domove – v parížskom Île-de-France.

Písať pre knižný trh sprievodcu o Paríži je na prvý pohľad takmer spisovateľská samovražda. Medzi záplavou bedekrov, desiatkami odborných a viac alebo menej pravdivých publikácií sa nový román, súbor poviedok alebo rozprávání o Paríži, musí nutne stratiť. Zvlášť ak ide o spisovateľského začiatčníka. Do tohto rizika sa nebojáčne vrhla útla, sympatická Piešťanka Mária Dopjerová Danthine svojou už druhou publikáciou o meste umenia a snov s názvom Paríž, môj druhý domov.

Vtipným podaním predstavuje životné situácie, s ktorými sa denodenne stretáva dvojjazyčná domácnosť. Prirodzene sa vyhýba ru-chu bulvár, múzeí a sál. No aj tak nás vtáhuje do mesta – sopky – príťažlivým slovníkom. Nekompromisne vylúčila čísla, štatistiky, výšky, množstvá, počty. Medzi jej riadkami cítite zmešaný autobus, každodenné telefonáty, cupotajúce deti aj problém, ako a čím sa zavraždiť Francúzovi pri návšteve. S ňou vnímate život, aký prežívate každý deň doma a ktorý vám nevťeravo podsúva ako váš vlastný. Ale aj tak vás autorka udržuje v napätí a pripomína, že Paríž je mesto, kde pri každom kroku vnímate odkazy minulosti, posolstvo a stopy histórie. Vie z nás vydolovať všetky gymnaziálne vedomosti, ale súčasne neuvedie do pomykova, či prechádzkou okolo Invalidovne skutočne kopírujete stopy veľikánov impresionizmu a fauvizmu, či sa k príbehu Notre-Dame opätovne vrátiť, či dať prednosť bielym sochám v Luxemburskej záhrade alebo modernému La Défence.

Tibor B. HAČKO

NEKROLÓG

Beňovský v divadelnom nebi

V piatok 2. augusta 2013 nás opustila slovenská herecká legenda prof. Jozef Adamovič. Počas svojej dlhoročnej profesionálnej, veľmi úspešnej kariéry nakrútil niekoľko desiatok filmov, stvárnil titulné úlohy v šesťdesiatich divadelných hrách, hrál vo vyše stovke inscenácií. Ako máloktorému hercovi sa mu dostalo tej pocty, že po štúdiách na VŠMU dostal okamžite angažmán do Slovenského národného divadla.

Najmä my skôr narodení nikdy nezabudneme na jeho slávne filmové kreácie. Nezabudnuteľný kráľ z Madagaskaru z populárneho seriálu Vivat Beňovský, ale aj postavy v hrách čerpajúcich z našej bohatej literárnej tvorby ako Rok na dedine, Kubo, Ženský zákon, Hájnikova žena a desiatky ďalších.

Jozko Adamovič bol nielen vynikajúci herec, ale aj veľký národovec a významný matičiar. Nikdy nezabudnem na 24. apríl 2013, keď na výročnom valnom zhromaždení MO MS v Košiciach-Myslave bol jednohlasne zvolený za podpredsedu. Práve preto som sa ja ako zakladateľ krajského matičného festivalu Divadelné Košice spolu s ďalšími organizátormi rozhodli pomenovať túto divadelnú prehliadku od deviateho ročníka, ktorý sa uskutoční v novembri tohto roku, aj po tejto slovenskej hereckej legende – Divadelné Košice prof. Jozefa Adamoviča a Julia Zborovjána. Túto poctu si obidve významné osobnosti plným právom zaslúžia. Všetci na Slovensku vieme, že aj v divadelnom nebi sa bude venovať tomu, čo tak veľmi miloval.

Jozef Adamovič sa svojím divadelným kumštom zlatými písmenami zapísal do našej bohatej slovenskej kultúrnej a národnej histórie. Nikdy na neho nezabudneme. Matičný festival ochotníckych divadiel Divadelné Košice bude od tohto roku niesť aj jeho meno.

František MRVA

HUMORESKA

To, že sa prázdniny skončili, vnímajú dospelí iba v prípade, že majú školopovinné deti. My s odrastenými potomkami to vnímate iba vtedy, keď bývame neďaleko nejakej školy a náhle zistíme zvýšenú koncentráciu detvák, od tých krpátých až po mladé slečny, za ktorými len s vypätím seniorskej vôle neotáča-me krky. Médiá to vnímajú po svojom a nahodia zvyčajne dve základné témy. Prvou je minister školstva. Tuším sa za poslednú dekádu nenašiel ani jeden, ktorého by neznosili pod čiernu zem, prípadne pod školskú lavicu. Druhou témou je, ako vy-

baviť našu mlad' do školy. Kde sú tie časy, keď stačil peračník a aktovka, prípadne prezuvky a cvičebný úbor. Najmä to posledne menované je už takmer anachronizmus, keďže dnešné detváky sa do cvičenia voľajako nehr-

na internet, bola by to neporovnateľ-ne väčšia tragédia, ako keď som si ja blahej pamäti zabudol doma čitateľský denník. Pre mladších čitateľov vysvetlím, že to bol taký zošit, kde sme si písali obsahy a tí šikovnejší aj

farbisto som opísal svoje nadšené čitateľské dojmy z knihy Vinca Šikulu Prázdniny so strýkom Rafaelom. Knihu som síce nečítal, ale podal som taký recenzentský výkon, že mi dobrá duša slovenčinárka dala jednotku.

si moju vymyslenú ódu na svoju knihu prečítal a povedal: Vystihol si to presne. Tak načo by si ju ešte aj čítal. Prišlo mi to na um, keď som si predstavil, ako dnešné detváky po tridsiatich rokoch objavia niekde na dne zásuvky svoj starý tablet či notebook. Kdesi v ňom bude možno z internetu stiahnutá recenzia trebárs na moju knihu. No bez elektriny to bude len kus plastu, a ten mi veru budú zbytočne ukazovať. Ostatne, ani klub spisovateľov už neexistuje a Vinco Šikula spi spánkom večným v Dubovej. Ale školský rok je zakaždým ten istý, len mi dospeláci ho stále menej chápeme.

Marek DANKO

Na nový školský rok o prvácky krok

nú. Hitom, ktorý sa dnes na začiatku školského roka objavuje v médiách od tých serióznych až po bulvár, je to, aký mobil, tablet a notebook je na-čím ratolestiam zakúpiť. Jednoducho naša omladina žije naplno v digitálnom veku a keby náhodou stratila cez vyučovanie či cez prestávku kontakt

dojmy z prečítanej povinnej literatúry. Keďže som si spomínajú čitateľský denník zabudol doma, dostal som poznámku, čo sa neobišlo bez rodičovského komentára. Na druhý deň som ho do školy priniesol a aby som si to u slovenčinárky vyžehnil, tak som tam mal aj čerstvý prírastok. Neobyčajne

Po azda tridsiatich rokoch som pri upratovaní v rodičovskom dome inkriminovaný čitateľský denník objavil. Keďže medzi tým som sa s Vincem Šikulom už pravidelne stretával pri vínku v spisovateľskom klube, kajúcne som mu ho ukázal, nech mi reku dá rozhrášenie za detské hriechy. Vinco

Milan Lasica nazhromaždil počas svojho života toľko múdrosti, že teraz nevie, čo s ňou. Najnovšie vyriekol súd nad históriou – vraj nie je potrebná. Podľa neho bez minulosti sa dá prežiť. Rozhodujúca je prítomnosť. Čo jej predchádzalo, je mimo hry, pretože sa tým zaoberať, pretože z toho, čo bolo, nič nevyplýva. Dostali tak na frak nielen slávni antickí historici, grécky Hérodotos a rímsky Livius, ale aj všetci ostatní.

Dejiny zaprieť nemožno

Mottom Hérodotových Dejín je: „Aby časom neupadlo do zabudnutia, čo ľudia vykonali, ako sa správali, aby sa zachovala sláva veľkých a podivuhodných činov, ktoré vykonali jednak Gréci jednak Barbari...“ Rovnako zmýšľa Livius: „Bude ma tešiť, že som sám hľadel zachovať pamäť na znamenité činy popredného národa sveta...“ Im by Milan Lasica asi ťažko vysvetľoval, že „je nebezpečné pamätať si viac, ako je nevyhnutné“. Slávne epopeje gréckeho a rímskeho národa títo historici zachovali s vysoko vlasteneckým, mravným a výchovným cieľom. Rovnaké pohnútky viedli k spisaniu Starého zákona židmi a Nového zákona kresťanmi. Aj to sú dejiny. A nielen cez tieto pamiatky vidíme minulosť očami morálky.

Národom, ktorého históriu by sme ťažko hľadali, sú napríklad Eskimáci. Dôsledkom ich prispôsobovania sa novým podmienkam je zánik pôvodných tradícií, alkoholizmus, negramotnosť a nezamestnanosť. Im podobní Laponci sú na tom o čosi lepšie. Tlak majoritného obyvateľstva vyústil v 70. rokoch minulého storočia do zakladania spolkov a organizovaného odporu, teda do vlastného národného obrodenia. Sámom – ako sa sami nazývajú. Majú svoju hymnu, v mestečku Karasjok v Nórsku parlament a kodifikovaný jazyk – severnú sámštinu, ktorou hovorí asi dvadsaťpäťtisíc ľudí. Ale ich predchádzajúca história prakticky zaznamenaná nie je. Podobne je to i s Rómami. Pomenovali ich Gréci v 12. storočí slovom Athinganoi (Atsiganoi), pretože sa zaoberali veštením a mágiou. Z roku 1068 pochádza vôbec prvá zmienka o Rómoch – skupine čarodejníkov, ktorých povolal byzantský cisár Konštantín Monomach do svojho sídla Konštantinopolu. Od polovice 15. storočia sa vzťah európskeho obyvateľstva k Rómom začal meniť, keď ich v roku 1427 exkomunikoval z cirkvi parížsky arcibiskup. Stali sa tak ľuďmi bez vlasti i náboženstva.

Dejiny ukazujú, akí boli naši predkovia, ako konali. Rimania mali Caesara s jeho veni, vidi, vici, Gréci Alexandra Macedónskeho, nad rišou ktorého slnko nezapadalo. V dávnejšej minulosti sa slávnymi stali Garibaldi, Napoleon, Suvorov, Kutuzov. Pínili svoje úlohy, aby štát fungoval, zveľaďoval sa. História est magistra vitae – žeby bolo nebezpečné z nej čerpať poučenie a že z nej nič nevyplýva, ako tvrdí Milan Lasica? Vyplýva z nej, že ľudstvo sa zásluhou veľkých obetí zdokonaľuje. Ale aj to, že tak, ako bol rímsky štát rozdelený na patricijov a plebejcov, čosi podobné pretrvalo dodnes. Lasica patrí k prvej skupine. Ale múdrosť nemá patentovanú ani jedna skupina – iba vynikajúci jedinci.

Peter JÁNOŠÍK

Pred 110 rokmi sa v rodine čižmárskeho majstra narodil Jozef Bendík

Pánovi učiteľovi s láskou

(Slovakia pictures, 2013, šarišská kópia)

Emil SEMANCO – Foto: archív

Dlho som premýšľal, ako túto črtu o najznámejšom maliarovi v Šariši nazvať. Stále sa mi do titulu ponúka slovo obelisk. Pripájal som k nemu ďalšie, ale čím viac som nad nimi špekuloval, tým menej sa mi videli vhodné. Napokon som sa k nebu trčiaceho kameňa vzdal. Vial z neho chlad a nadutosť... Aj keď sa Jozef Bendík z mnohých strán a pohľadov na podobné prirovnanie o svojej výnimočnosti ponúka, nebol by to on.

Často som okolo neho chodil ako žiak – a za toho neviem, či to bolo prílišnou úctou alebo priveľkým pocitom zodpovednosti, ale netrúfal som si prekročiť k nemu prah. Bol veľký, aj keď nevysoký vzrastom... Aj po rokoch novinárčiny, keď som sa ako reportér Smeny na nedeľu túlal veľkým svetom a dohovárал si interview i so šéfmí vládných kabinetov, pripravoval som sa na to naše opätovné stretnutie krátko pred jeho osemdesiatimi piatimi narodeninami vo februári 1988 – akoby na slávnosť, s čudným mrvením v žalúdku, ani čoby ma čakala štátnica.

■ UHLÍK A LINKA

Oslovil som ho vtedy majstre s úctivým odstupom, ale hneď som videl, ako sa vzdalujeme, že to nie je cesta na zblíženie. Hľadal som zorný uhol. Uhlík a linku. A vtedy som si spomenul na film Pánovi učiteľovi s láskou (USA, 1967, Columbia Pictures). Vzápätí som onú krásnu štúdiu vzťahu medzi kantorom a bandou všeličím nabudených pobežajov vyvažoval vlastným záznamom z prvej hodiny kresby, z neopakovateľnej atmosféry jeho korektúr – drobnokresbou scénok v školskom ateliéri – z množného pásu nezostrihaných políčok nakrútených do podvedomia a mysle v škole aj v prírode – na krajinárskych kurzoch. Zaplnil som útržkami viet a dialógov tri či štyri stránky. Čoraz zreteľnejšie sa mi v nich premieňal na legendu.

Tuším, koľkí absolventi prešovskej Katedry výtvarnej výchovy na Filozofickej fakulte vtedajšej Univerzity Pavla Jozefa Šafárika by mi v tomto momente pribehli na pomoc ďalšími spomienkami a nezabudnuteľnými historkami, podali pomocnú ruku. Tú ruku, za ktorú nás viedol a učil pritom chodiť v kumšte. Lebo sme boli pre neho – bezdetného – tak trochu jeho deti. Bendíkovi študenti umenia a života. Lenže v tých skromných súkromných zvitkoch filmu je pre každého z nás uchovaný len od imatrikulácie po promóciu.

Každý študent má vlastný scenár, inú projekciu z trinástich rokov, ktoré katedre a nám venoval. Veľmi rád na ne spomínal, aj keď bol vtedy „iba“ nedeľný maliar.

■ MALIARSKÉ CHODNÍČKY

Znova sme v ateliéri. Už nie za Duchnovičovým bronzovým chrptom v starej budove katedry, ktorá ustúpila novostavbe prešovského divadla

Jonáša Záborského – a odkiaľ zavše viedol vyšliapaný sadrový chodníček priamo do neďalekej reštaurácie. Keď bolo tej zradnej bieloj smerom k interhotelu Dukla priveľa, dobromyseľne zdvihal varovný prst, aby nás opäť pripútal k školským povinnostiam ak maliarskym a modelárskym stojanom. Spomínam na naše posledné stretnutie...

Sedeli sme v Bendikovom domci na Mičurinovej ulici. Bol jeden z tých februárových večerov, čo tak rýchlo padnú na mesto spoza Bikoša, ako keď zhasnú svetlá v hľadisku po kinožurnále. Dúbravu obmotajú ako ženičku zo Šariša čiernym vlniakom a do zamrzutej hladiny Torsy povsádzajú brilanty hviezd. Táto obloha a táto voda vždy patrili k sebe, neoddeľovalo ich nič inšie, len ľudská nevšimavosť. Maliar tento diadém našiel dávno.

Bendík o tom vedel rozprávať dlhé hodiny. Na hati, v priehľbinách Torsy v lete kupával chlapcov a napájal kone, nastavoval vodné zrkadlá devám, aj zrelej ženskej kráse, nechal v nepokojných vlnách utopiť biedu, doprial práčkam čistej vody, sebe a mnohým, čo na jej brehoch hľadali inšpiráciu v kolobehu ročných období, utešených dní, ktoré zachytil na plátne. Životný motív. Rieka života.

Odbijajú hodiny. Vyberáme z maľieb poopieraných o steny majstrovej pracovne. Obraz – a pár slov. Maliar nekomentuje, nevysvetľuje, necháva hovoriť dielo. Ticho sa zhováráme. Potom rozloží niekoľko panorám šarišskej metropoly.

„Tu!“ ukáže neomylné na okraj veduty. „Tu, na Hornej okružnej pod Kalváriou som sa narodil...“

■ ŠUSTERSKÉ KOPYTÁ

V rodine čižmárskeho majstra Bendíka mala chudoba domovské právo. Len čo vo februári 1903 uzrel svetlo sveta, vybral sa otec za more, aby zarobil aspoň na vlastnú dielňu a dom pre rodinu. Vrátil sa chudobnejší, ako odchádzal. Napriek tomu dal najstaršieho syna vyštudovať a Jožka priučal vlastnému šusterskému remeslu...

„Starší brat bol na učiteľskom ústave. Výborne kreslil. Ja som sa mu chcel vyrovnáť a všelijako som to skúšal, aj keď ma otec usádzal ku kopytám, k šidlu a dratve,“ spomínal na krušné detstvo. „Prišla vojna. Brat zahynul. O otcovi, ktorý bol tiež na fronte, sme nič nevedeli. Matka sa utrápila a zomrela. Ďalší z bratov bol už

ako tovariš samostatný. Mne – dvanašročnému – prišlo sa starať ešte o ďalšieho šesťročného súrodenca.“

Bendíkova kalvária. Nadaný, manuálne zručný, vynachádzavý Jozef sa ťažko prebýjal životom, ale nestratil sa. V najťažších rokoch sa zapísal na odbornú drevársku školu, lebo tu dávali dajakú korunku, ubytovanie a najchudobnejším aj čosi pod zub. Tajne sa delil s najmladším bratom o posteľ i stravu. Keď boli v koncoch, zachraňovali ich deravé podrážky spolužiakov, ktoré podbíjal a sem-tam znova čosi utŕžil. Učiteľ kreslenia, prešovský maliar Július Török pobadal jeho záľubu v kreslení, daroval mu farby, usmerňoval ho, dodával mu odhodlanie nevzdávať sa. Jozef sa rozhodol študovať na Umeleckopriemyslovej škole v Prahe.

„Dva roky po skončení vojny sa otec vrátil zo zajatia. O škole v Prahe nechcel ani počuť, ale ja som tvrdohlavo trval na svojom. Robil som na dve zmeny – ako pomocný robotník aj ako otcov tovariš. So sto tridsiatimi korunami vo vrecku som sa v roku 1924 vydal k Vltave...“

Bol tam až do roku 1939. Stovežatú vtedy opustili mnohí slovenskí umelci. Aj pre neho i pre mnohých kolegov „kumštírov“ bola významnou etapou zrenia.

Listujeme v albumoch. K zažltnutým fotografiám sa pripájajú historky: grafická prípravka Břetislava Bendu; oddelenie figurálneho maliarstva Josefa Schussera; skupinový portrét špeciálky profesora Karla Maška...

„Toto je Tolstoj, pri mne stojí Riazanov (život ho naučil), vedľa je Anisimov (ten stál pri korektúrach na jednej nohe, druhú si dal za krk).“

Odbijajú pondusovky. Pani Jindřiška nás vyvoláva z ateliéru k stolu. Budú spomínať spolu. Nerozlučne patrí k jeho životu.

■ MAĽOVAŤ AKO BENDÍK

O čom teraz? O pražskej akadémii a profesorovi Jakubovi Obrovskom. O prvom karlínskom ateliéri. O štipendijnom pobyte v Ríme...

„Tam som sa zdokonalil v reštaurátorských technikách.“

Korzet akademických škrupúl talianskych pedagógov mu nevyhovoval. Búril sa proti nemu a bol rád, keď si mohol maľovať po svojom – ako Bendík.

Nebol veľký rečník. Aj v škole pri korektúrach, medzi stojanmi – aj keď sme boli s celého Slovenska – občas si vypomáhal šarištinou. To, čo chcel študentovi povedať, radšej nakreslil v zmenšenej mierke do rohu papiera prispôbeného na doske stojanu. Pri korektúrach ma nikdy neoslovoval menom. Vždy mi vravel: Rusín... Vnímal som to ako istú mieru dôvernosti. Aj v ten zimný večer, rok pred svojim skonom...

Maľ svojrázny humor. Keď sme za ním po úspešných skúškach z predmetu, ktorý mnohým študentom robil problémy, prišli s návrhom, aby si šiel s nami kamsi „sadniť“, odbil nás naoko nechápavo: „A či nevidíte, že sedím...“ A trval na svojom, kým sme nepovedali priamo, že si chceme vyhodiť z kopytka. Vstal, vytiahol zelenú stokorunáčku – čo bol nemalý peniaz: „Teda dobre, kúpte víno, ale nepôjdeme nikam do krčmy, aby sa po meste nehovorilo, že moji študenti pijú.“

V niekoľkých slovných impresiách dokázal obsiahnuť náladu a dať výrazu silu (ako v maľbe), najmä keď

sa vracal do svojich pražských školských rokov. Sám chudobný ako kostoľná myš musel zaplatiť školné za Kolomana Sokola, a tiež zachraňovať Cypriana Majerníka, ktorého v deň autorskej výstavy vystaňovala polícia za neplatenie nájomného z dejvického ateliéru na ulicu...

Úprimné priateľstvo ho spájalo s Julom Nemčíkom, rodákom zo Solivaru. V Prahe poznal aj ďalších slovenských umelcov – Dezidera Millyho, Eugena Lehotského, Jána Želibského, Jána Mudrocha. Mali zväčša rovnaké osudy. V umení sa však Bendík uberal vlastnou cestou.

■ POLIEVKA CHUDOBNÝCH

Niekdajšia vrchnosť aj vtedajší výtvarní teoretici a historici umenia v nej oceňovali najmä sociálno-kritický aspekt. Titul zaslúžilého umelca mu udelili v roku 1968. Historička umenia, dôverná znalkyňa Bendikových diela Norma Urbanová v monografii o umelcovi z roku 1976 napísala: „Pre celú jeho figurálnu tvorbu je príznačné, že vznikala z bezprostredných impulzov každodenného života, ktoré sa mu nezmazateľne zafixovali v pamäti. Len zriedkavo si robil drobné kompozičné záznamy. Obrazy so sociálnou tematikou, námetovo čerpajúce z prostredia pražských ulíc, vznikali rovnako impulzívne, z naliehavej potreby vyjadriť svoj morálny postoj k jednému z podstatných problémov kapitalistickej spoločnosti. Obraz Nezamestnaní (1936) vznikol vo veľmi krátkom čase. Je vyjadrením maliarovho úprmného rozhorčenia nad spoločnosťou, ktoré pripúšťa ponižovanie ľudskej dôstojnosti. Umelecky v ňom stvárnil výjav, ktorý denne vídaval pred verejnou výpravňou v Čiernej ulici v Prahe. Typy jednotlivých figur, demonštrujúcich sociálne zloženie skupiny nezamestnaných, vytvoril sčasti zo študijných modelov pražskej akadémie, sčasti z jemu dobre známych postáv, ktoré boli trvalými návštevníkmi vývarovne (postavy žien a robotníka). Vsadením figur do skutočného prostredia nadobúdajú Bendikove sociálne motivované diela navyše hodnotu historickej výpovede o dobe.“

Myslím si, že iný ani nemohol byť. Žobrákov, tulákov, nezamestnaných, cirkusantov, cigánov nemusel vyhľadávať v skicároch, mohol ich maľovať spamäti. A robil to v aj čase, keď to nebola móda, keď sa to nenosilo, keď ho za to nikto nepotľapával po pleci...

Ešte raz Norma Urbanová v spomínanej autobiografickej publikácii z Vydavateľstva Pallas: „Nenávidel spoločenskú pretváрку a odsudzoval príkoria páchané v minulosti na ľudoch. Na prvý pohľad nenápadnou, ale o to účinnejšou formou protestoval proti každej podobe spoločenského zla. Nie patetickými výzvami. Jeho upozornenia boli mierne, no pritom sústavné a neodbytné. Pôsobil ako kvapky, ktoré častým padaním narúšajú povrch skaly.“

Dlhoročná riaditeľka Šarišskej galérie Marta Hrebíčková, kurátorka jeho viacerých autorských výstav: „Jeho tvorba sa vyznačovala prostotou, nenápadnosťou. Je nesentimentálna a pritom citovo vŕcná a maliarsky vysoko kultivovaná. Bendík sa nevyjadroval v nadsádzkach a inotajoch, nepodliehal nijakým proklamatívne vyhlasovaným programom a tendenciám.“

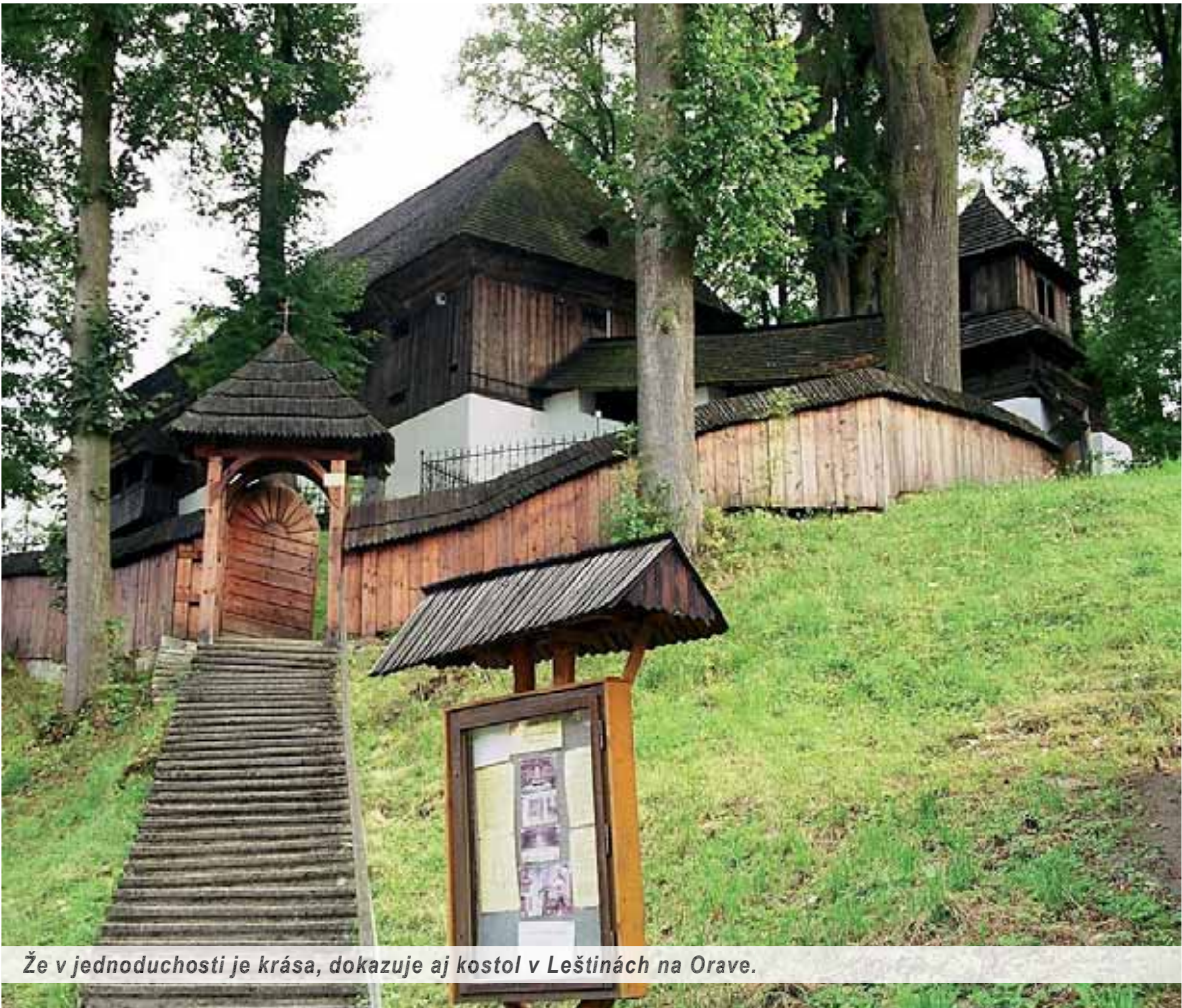
Bol pravdivý v Prahe, v Taliansku aj v rodnom Šariši. Dával otázky na pokrytectvo oficiálnej morálky milosrdenstva a okázalej filantropie. Dnes by nachádzal vo svojom okolí motívov do úmoru. Nemusíme sa presviedčať, že to, čo maľoval Jozef Bendík pred sedemdesiat a viac rokmi, sa nám akousi evolučnou deštrukciou vmiesilo do súčasnosti. On o tomto zosurovení a zdivočení mravov, o demontáži normálnosti a spoločenskej dekadencii vydal presvedčivé svedectvo. Ako závažnú výpoveď jedného z najvýznamnejších maliarov si ju môžeme kedykoľvek pripomenúť. Som rád, že som bol jeho žiakom. Tieto riadky mu venujem s úctou a vďakou.

Artikulárny kostol v Leštínach obohacuje svetové kultúrne jedinečnosti

Chrám s piatimi vstupmi

Eva KRÁLOVÁ, Ivana LISICKÁ – Foto: Emil SEMANCO

Drevený kostol v Leštínach je od 7. júla 2008 zapísaný do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO ako jeden zo súboru ôsmich drevených chrámov v slovenskej časti Karpatského oblúka pod číslom 1273. Patrí do historicky i významovo zvláštnej skupiny evanjelických kostolov augsburského vyznania, ktoré sa nazývajú artikulárne. Prívlastok „artikulárny“ znamená, že kostol bol postavený v súlade so zákonnými článkami (artikulmi) c. XXV a XXVI, prijatými na zasadnutí krajinského uhorského snemu v meste Šopron (Sopron, dnešné Maďarsko) v roku 1681.

Že v jednoduchosti je krása, dokazuje aj kostol v Leštínach na Orave.

Artikuly stanovovali špecifické podmienky na to, aby komunitám týchto vyznaní bola povolená výstavba nového kostola. Počet takýchto kostolov bol limitovaný. Mohli sa postaviť v slobodných kráľovských a banských mestách, ale len za mestskými hradbami a po dva kostoly na celú stolicu s tým, že miesto vybrala komisia cisárskych úradníkov. Práve títo komisári mohli určiť ďalšie podmienky výstavby konkrétnym kostolom. Napríklad stavebný materiál, z ktorého musel byť postavený kostol (drevo), čas výstavby (zvyčajne jeden rok), výšku kamenného základu a pod.

■ VĎAKA ZMEŠKALOVCOM
Drevený artikulárny kostol v Leštínach pochádza z rokov 1688 až 1689 a je najstarším zo skupiny dosiaľ zachovaných evanjelických kostolov postavených podľa uvedených článkov. Postavený bol zásluhou zemianskej rodiny Jóba Zmeškala, ktorá darovala pozemky pod kostol, cintorín, aj materiál na jeho výstavbu a ktorá aj v ďalšom období kostol podporovala.

Kostol stojí na strmom úbočí nad usadlosťami zomknutými v úzkom údolí okolo potoka. Napriek polohe vo svahu nepúta prvoplánovú pozornosť náhodného návštevníka. Naopak, jeho rokmi stmavnuté drevo a na pohľad jednoduchý archetypálny tvar stavby bez dominantnej veže, obkolesený cintorínom s vysokými stromami, podčiarkujú dôstojnosť, ktorou víta návštevníkov. Architektúru kostola tvorí jednoduchý halo-vý priestor na pozdĺžnom pôdoryse gréckeho kríža, s nevýrazným rozšírením v priečných ramenách kríža. Kostol je osadený „po vrstevnici“ na nerovnakom vyrovnávacom kamenom základe, ktorý pod ním vytvára priestor pohrebných krýpt významných šľachtických rodín patriacich k cirkevnému zboru kostola.

■ VÝBORNÁ AKUSTIKA
Kostol má spolu päť vstupov – hlavný a ďalšie štyri bočné, rozmiestnené po jeho obvode tak, že umožňujú bezkolízny príchod aj odchod veriacich prichádzajúcich samostatnými chodníkmi z rôznych smerov v okolí. V súlade s podmienkami artikulov je postavený z dreva (červený smrek) zrubovou technológiou – spôsobom vtedy bežným vo výstavbe obytných aj hospodárskych budov, ktoré však bývali značne menších rozmerov ako tento kostol. Pôvodne prosté zrubové vonkajšie líce obvodových stien bolo neskôr „oplaštené“ doskovým debnením súčasného vzhľadu. Vtedy v exteriéri pribudovali aj kryté vonkajšie pavlače, ktoré chránia bočné vstupy do kostola a tvarovo obohacujú inak prostý kubus chrámu. Celý objekt zakrýva mohutná valbová strecha pokrytá šindľom. Pôvodne, v zmysle artikulov, kostol nemal vežu ani zvonicu. Nevysokú zvoničku, umiestnenú izolovane pred hlavným vchodom, postavili až v roku 1777. Následne chodník medzi zvonickou a schodisko k hlavnému vstupu do kostola prekryli strieškou, čím sa zlepšil bezpečný prístup do chrámu a jeho objem sa opticky predĺžil.

Výstavba zvoničky, v ktorej sú dva zvony (z roku 1764 a 1924), zavŕšila širšie poňatú obnovu kostola realizovanú v 70. rokoch 18. storočia. Vnútorný priestor chrámu je rozľahlý, nečlenený, no významovo zreteľne organizovaný. Vo východnom uzávere lode je umiestnený oltár, zakomponovaný netypicky do architektúry chóru s organom. Okolo troch obvodových stien oproti oltáru sú na štíhlych stĺpikoch osadené empory (široké interiérové balkóny), ktoré zvyšujú kapacitu sediacich návštevníkov (viac ako 500 miest) a zároveň obohacujú priestorovo-výtvarný výraz chrámu. Naľavo od oltárneho priestoru, vstupujúc do

priestoru kostola, stojí bohato vyrezávaná kazateľnica. Na kazateľnicu, tak ako je to pravidlom vo všetkých evanjelických chrámoch, je dobre vidieť zo všetkých miest na sedenie. Strop je rovný, s priznanými drevenými trámami a celoplošne maľovaný motívom pestrofarebného mramorovania. Kostol má vynikajúcu akustiku, vďaka ktorej sa tu konajú koncerty vážnej a chrámovej hudby.

■ VÝNIMOČNÉ MAĽBY
Interiér kostola je výnimočný maľovanou výzdobou všetkých prvkov interiéru. Na návštevníka pôsobí bohatosťou tvarov, rôznorodosťou motívov a pestrosťou farieb. Vnútorné zariadenie kostola pochádza zo 17. a z 18. storočia. Ústredným liturgickým prvkom chrámu je ranobarokový oltár s polychrómovanou drevorezbou a bohato zdobená kazateľnica s motívom akantových listov zo začiatku 18. storočia. Kolekciu mobiliára kostola dopĺňa renesančná krstiteľnica zo 17. storočia, patronátne lavice s erbmi rodín, ktoré kostol navštevovali a podporovali, kópia pohrebnej zástavy J. Zmeškala a epitaf M. Mešku z roku 1753.

Drevený artikulárny kostol v Leštínach, okrem vyššie opísaných nezvyčajných riešení a kvalít, spolu s drevenými kostolmi v Hronseku a Kežmarku dokumentujú vysoko invenčný spôsob aplikácie špecifických podmienok na výstavbu protestantských chrámov v období, keď v ostatných habsburských krajinách sa také kostoly nesmeli stavať. Prispieva do klenotnice svetových kultúrnych jedinečností nielen okolnosťami svojho vzniku, ale aj svojou pôvodnosťou a neporušeným intaktným stavom. Stále plní svoju pôvodnú funkciu. Pravidelne sa v ňom konajú služby Božie a cirkevné obrady. Mimo služieb Božích je prístupný ostatným návštevníkom.

POZNÁMKA

Augustové okružle jubileum Matice slovenskej bolo o. i. príležitosťou pre slovenský mediálny priestor na vyjadrenie vzťahu k najstaršej národnej ustanovizni nielen strohými spravodajskými žánrami, ale najmä serióznym, odborne fundovaným rozborom pozitív i negatív v jej činnosti. Očakával som, že verejnosť sa dozvie nie iba to, čo je známe z jej histórie, ale aj to, akým konkrétnym prínosom je Matica v národnej kultúre. Stal sa presný opak. Medializácia matičných slávností naplno odhalila biedu slovenského žurnalizmu, jeho totálnu skomercializovanosť (česť výnimkám, ešte ich pripomeniem).

Bieda slovenského žurnalizmu v praxi

Kto si (ešte) kopne do Matice?

Štefan HAVIAR

Naplnili sa slová, ktoré pred pár dňami vyriekol bývalý šéf Rady RTVS Miroslav Kollár: „Na serióznych médiách mi prekáža hrubá povrchnosť a bulvarizácia. Nerozumiem, prečo tí chlapi a dievčatá majú pocit, že toto je jediná cesta ako byť úspešní!“

■ NEVEDIA O MATICI

Nuž, vráťme sa k Matici. Naozaj sa ukázalo, že oní „chlapi a dievčatá“ nevedia o konkrétnej práci Matice slovenskej zhla nič. Nevedia, že Matica vykonáva v stovkách akcií cez svoje miestne odbory a domy na dedinách a v mestách nezastupiteľnú kultúrno-osvetovú činnosť, nevedia (alebo nechcú vedieť a vidieť?), že Matica patrí vo vydávaní pôvodnej slovenskej literatúry na čelo knižnej kultúry u nás (každoročne sa jej tituly umiestňujú v súťažiach O najkrajšiu knihu), nevedia, že Matica nikdy nevydávala pornografiu, skrátka, nevedia o desiatkach podujatí a činnosti pre slovenskú kultúru, nevedia a zase nevedia, iba opakujú ako nacvičené papagáje isté témy, ktoré opisujú jeden od druhého a potom ich púšťajú do sveta ako ľudské plyny, len aby v pravidelných intervaloch zasmradili, lebo to je cítiť, po tom čitateľstvo baží. Pátrať po skutočnej pravde? Prosím vás, veď to naozaj nie je cesta „ako byť úspešní“. Je veľmi smutné, že v tomto smere je „v pomy(i)kove“ aj verejnoprávny RTVS. Akoby toto verejnoprávne zoskupenie malo patriť do skupiny skomercializovaných médií. Pre tentoraz sa uspokojme konštatovaním, že sa matičným oslavám venovalo takmer výlučne v štekľivo koncipovanom spravodajstve. Pripraviť napríklad sériu osobitných relácií k výročiu bolo asi nad (finančné?) možnosti vedenia RTVS. Pravda, na iné, najmä humoristické relácie v rozhlas a televízii, nedosahujúce ani úroveň pouličných kabaretov, sa peniaze nájdu, rovnako aj na záchranu niektorých zabúdených (rozumej skrachovaných) tzv. moderátorských „celebrit“.

■ KOPACIA TECHNIKA

A kde niet ochoty vzdelať sa, zaoberať sa problematikou detailnejšie, tam je vždy poruke tzv. kopacia technika. Princíp je jednoduchý: To, čo vieme, to zužitkujeme, hoci toho nie je veľa, ale na poriadny kopanec stačí. A tak sa objektívnemu žurnalizmu na míle vzdialené a biedne slovenské médiá (opäť česť miniatúrnym výnimkám) pustili do Matice pri jej 150. výročí najmä uplatňovaním tohto princípu. A keďže slovo „kopat“ má za riekou Moravou ekvivalent v slove „kopaná“, čo je u nás futbal, dovoľm si predstaviť vám futbalovú jedenástku, ktorá sa „vyznamenala“ v tohtoročnom súboji s Maticou slovenskou, vrátane všetkého, čo k tomu patrí – hrubou povrchnosťou a bulvarizáciou.

V bránke by mohol stáť Miroslav Kusý, filozof bývalej ro-

dostrany, teraz filozof demokraticko-kresťanskej orientácie (vzhľadom na vek málo pohyblivý, treba dúfať, že ho lopta aspoň trafi). Obrannú štvoricu by tvorili Dušan Kováč z Historického ústavu SAV za výkon na stránke Odborne. debatuj. sk, Martin Krno z Pravdy (Labutia pieseň?), Peter Juščák (Hrošia koža) a Marián Hatala, básnik a prekladateľ (Matica slovenská je dotovaný anachronizmus). V záložnej trojici potrebuje každé mužstvo tvorivých hráčov, tak teda: Renáta Klačanská z týždenníka Život (Pche, že 21. storočie), Ivana Taranenková (nominácia za pripomienku, čo smú a nesmú publikovať Slovenské pohľady, ale najmä za „brilantnú“ charakteristiku Matice ako „ustanovizne zakliesnenej v mytologizujúcej národnoobrodeneckej mentalite“) a Peter Schutz, u ktorého je predpoklad, že okrem vlastných myšlienkových pochodov sa dokáže zamotať aj do matičnej šestnástky (V správnych rukách). Útočné trio je viac-menej jasné: Peter Morvaj, pre ktorého je MS červeneným súknom, jeho kopanec má razanciu (Matičiar a Rómovia), Peter Getting z Plusky, pre ktorého nenávisť k Matici je priam životným poslaním (Pocta ľudákovi) a Michal Havran, typovo podobný hráč, odchovaný cudzineckou légiou s bohatou praxou kopania.

Trénerom tejto protimatičnej mediálnej jedenástky by mal byť jednoznačne politický dobrodruh, síce v kultúre hlboko nedovzdela-ný, ale zato schopný a predurčený Superman na rozkopanie všetkého, čo sa mu postaví do cesty – Sulík (Matica slovenská – starina z 19. storočia). Manažérkou tejto futbalovo-mediálnej korporácie si zaslúži byť ukričaná rozhlasáčka Zuzana Hanzelová, odborníčka na zmluvné vzťahy, ktorá by určite uverejnila na príslušnom webe všetky dostupné hráčske zmluvy z domova aj zo zahraničia, ktoré hráči zinkasovali za všetky kopance. Zdá sa, že ani toto zloženie nemusí byť konečné a kompletné. V médiách sa pohybuje mnoho ďalších kandidátov na nomináciu (Štefan Hrib, Dušan Mikušovič, hráči skrytí pod agentúrami a webnovinami, pod pseudonymami, skratkami a pod.) s vyhraneným postojom k matičnej prítomnosti.

■ INÍ

Napriek tejto skúsenosti skončím pozitívnym zistením. V slovenskej mediálnej bezútešnosti sa našli aj také médiá, ktoré nezamenili prítomnosť stopäťdesiatročnej ustanovizne, ktorú by si pre jej vlastenecké poslanie utčili všade vo svete (lebo na Slovensku niet inej), za povrchné a nedôstojné posudzovanie jej činnosti. Za všetky takéto médiá treba spomenúť najmä súkromnú televíziu spoločnosť TA3, Rádio Lumen, MY – Turčianske noviny a zopár ďalších.

Autor je redaktorom Slovenských pohľadov.

